

Folldalen og Snota sett fra Mellomfjellet. Foto: Inge Even Danielsen

SIKRING AV EN BÆREKRAFTIG REINDRIFT I TROLLHEIMEN **En reindriftsfaglig gjennomgang og vurdering av den** **driftsmessige situasjonen**

Utredningsoppdrag for Landbruks- og Matdepartementet

Inge Even Danielsen og Jan Åge Riseth

Norut Tromsø

Oktober 2010

Prosjektnavn Reindrift-Trollheimen		Prosjektnr 4611	
Oppdragsgiver(e) LMD		Oppdragsgivers ref 200602928-/TKJ	
Rapportnr 11/2010	Dokumenttype Rapport	Status Offentlig	
ISSN 1890-5226	ISBN 978-82-7492-231-0	Ant.sider vi + 66	Versjon 1.0
Prosjektleder Jan Åge Riseth		Dato 18.oktober 2010	
Forfatter (e) Inge Even Danielsen og Jan Åge Riseth			
<p style="text-align: center;">Sikring av en bærekraftig reindrift i Trollheimen. En reindrifsfaglig gjennomgang og vurdering av den driftsmessige situasjonen. <i>Utredningsoppdrag for Landbruks- og Matdepartementet</i></p>			
<p>Resyme</p> <p>LMD har sett behov for en reindrifsfaglig gjennomgang/ vurdering av den driftsmessige situasjonen for reindriften i Trollheimen. Formålet er å få avklart om det er behov for justeringer/endringer i det foreliggende avtalegrunnlaget for å sikre en bærekraftig reindrift i området. Bl.a. skal konsekvensene av at leieavtaler i Meldal er sagt opp vurderes. Utredningen bygger på skriftlig materiale, egne observasjoner/data og møter og kontakt med reinbeiteforeningen, reinbeitedistriktet, Reindriftsforvaltningen i Sør-Trøndelag/ Hedmark samt departementet.</p> <p>Bakgrunnen for problemstillingen er den særegne historia og rettighetsforholdene i Trollheimen. Som følge av norsk næringspolitikk på slutten av 1800-tallet, hvor man favoriserte jordbruket på bekostning av reindriften, kom Trollheimen utenfor det samiske reindriftsområdet og det ble innført tamreinforbud i alle Trollheimenkommunene unntatt Meldal. Familiene Kant og Renander har drevet reindrift under vanskelige forhold siden slutten av 1800-tallet, men tapte i 1981 en retts sak mot grunneiere hvor Høyesterett fastslo at de ikke hadde noen selvstendig beiterett på andres grunn i Trollheimen. Etter dette var det klart at videreføring av samisk reindrift i Trollheimen måtte bygge på konsesjon etter reindriftsloven. Slik konsesjon bygger vanligvis på grunneieravtaler, men da det ble klart at man ikke ville oppnå avtaler i tilstrekkelig omfang, forberedte og la Regjeringen i 1984 fram for, og fikk vedtatt av, Stortinget den såkalte Trollheimenloven som ga hjemmel til å ekspropriere beiterett for å sikre fortsatt samisk reindrift i Trollheimen. Etter utarbeidelse av driftsplan og inngåelse av leieavtale i 1985, ekspropriasjonsvedtak i 1987, ble det innvilget konsesjon i 2002 etter en langvarig skjønnsbehandling. Konsesjonen gjelder fram til 2047, mens leieavtalene inngås for 20 år av gangen. I Meldal er en betydelig del av avtalene sagt opp.</p> <p>Utredningen dokumenterer at reindriften i Trollheimen er veldrevet og blant de mest produktive innenfor samisk reindrift. Hovedproblemet for denne reindriften er at den har både for usikre og trange rammebetingelser. Usikkerheten er knyttet til at man er bundet av en rettsavgjørelse tuftet på andre premisser enn dagens, og at de politiske og faglige myndigheter derfor har måttet etablere ett alternativt rettsgrunnlag. Dette har vært en krevende og langvarig prosess, og det viser seg at konfliktbildet som forelå når denne prosessen ble innledet for 25 år siden, er endret. Rekreasjonssamfunnets ekspansjon i utmarka utgjør en ny pressfaktor som svekker reindriften sin posisjon i forhold til grunneierne. Trangheten i rammebetingelsene skyldes både forhold som man ikke var oppmerksom på ved utarbeidelsen av den opprinnelige driftsplanen, og at myndighetene inngikk kompromisser i forhold til faglig optimale løsninger fordi det politiske handlingsrommet var for snevert. Både inndelingen i primær- og sekundærområder, og til dels de ytre grensene for området, viser seg å være umulig å etterleve ut fra reinens naturlige bruk av landskapet, særlig gjelder dette vertikale bevegelsesmønstre. Det tillate reintallet, på 1600 rein i vårflokk, er dessuten betydelig lavere enn både ressursgrunnlaget og hensynet til et rimelig økonomisk utbytte tilsier.</p> <p>Utredningen har en rekke anbefalinger: Delingen mellom primær og sekundær områder bør avvikles og områdets ytre grenser bør utvides. Rettsgrunnlaget bør sikres på en mer langsiktig og sikrere måte; primært gjennom ekspropriasjon, spesielt av vinterbeiteområder, sekundært gjennom permanente/meget langsiktige avtaler. Arealvernet bør styrkes gjennom regional dialog. Det tillate beitebelegget bør økes betydelig, helst til 2500 rein i vårflokk. Dette må forankres formelt i konsesjon og bruksregler. Vinterbeitebruken bør styres sterkere gjennom kortere beitesesong i Igelfjell/ Grefstadjellområdet og rotasjonsmessig bruk av selve Trollheimen. Forholdet til etablert landskapsvernomsråde bør avklares til fordel for reindriften sin interesser. Infrastrukturen i Trollheimenreindriften må også styrkes.</p>			
Emneord Reindrift. Rettigheter. Bærekraft. Rammebetingelser. Hyttebygging. Beitebelegg. Avtaler. Ekspropriasjon.			
Noter			

Postadresse:
Northern Research Institute Tromsø, Norut Tromsø
Postboks 6434 Forskningsparken, 9294 Tromsø

Telefon:
77 62 94 00

Telefaks:
77 62 94 01

E-post:
post@norut.no

FORORD

Foreliggende rapport er et utredningsoppdrag for Landbruks- og Matdepartementet med sikte på å avklare hvorvidt det er behov for justering/ending i foreliggende avtalegrunnlag for å sikre en bærekraftig reindrift i området.

Som utredere har vi valgt et grunnleggende utgangspunkt. Vi har gått inn i bærekraftighetsbegrepet ut fra både internasjonal forskningslitteratur og dets anvendelse i ny reindriftpolitisk praksis, for å nærme oss en forståelse av hvilke krav dette begrepet stiller til stabile rammebetingelser for reindrifta i Trollheimen. Selv om det foreligger føringer som begrenser myndighetenes praktiske handlingsrom, har vi tiltro til at det kan være nyttig å belyse saker som også inneholder kontroversielle aspekter, ut fra et bredt perspektiv. Dette innebærer også at vurderinger og konklusjoner står for forfatterens egen regning.

Vi takker Landbruks- og Matdepartementet for oppdraget. Vi takker reieierne i Trollheimen Sijte, styret i Reinbeiteforeningen, Reindriftsforvaltningen i Sør-Trøndelag/Hedmark og Seksjon for reindrift i Landbruks- og Matdepartementet for praktisk hjelp, velvilje og konstruktive drøftinger. Vi takker Trollheimen Sijte for adgang til bruk av deres billedmateriale.

Inge Even Danielsen og Jan Åge Riseth

Brekken/ Narvik, 18. Oktober 2010

INNHOLDSFORTEGNELSE

1. SAMMENDRAG	3
2. INNLEDNING	9
3. FORUTSETNINGER FOR BÆREKRAFT	17
3.1 BÆREKRAFTANALYSE	17
3.2 EVALUERING AV BÆREKRAFT	19
3.2.1 Designprinsipper	20
3.2.2 Bærekraftighetsindikatorer	20
4. DAGENS SITUASJON	23
4.1 BRUKEN AV LANDET	23
4.2 PRODUKSJON OG ØKONOMI	28
4.3 RETTSGRUNNLAG OG AREALVERN	32
4.3.1 Rettsgrunnlag	32
4.3.2 Arealvern	33
4.4 OPPSUMMERING	35
5. ANALYSE OG VURDERING	37
5.1. BÆREKRAFTANALYSE	37
5.1.1 Produksjonsgrunnlaget	37
5.1.2 Institusjoner	37
5.2 BÆREKRAFTEVALUERING	39
5.2.1 Områdets avgrensing	39
5.2.2 Reintall og beitebelegg	40
5.2.3 Beitetider/beitebruk	42
5.3. BÆREKRAFTVURDERING	43
5.3.1 Økologisk bærekraft	43
5.3.2 Økonomisk bærekraft	46
5.3.3 Kulturell bærekraft	48
5.3.4 Oppsummering	50
6. KONKLUSJON, OPPSUMMERING OG ANBEFALINGER	51
7. REFERANSER	55
8. VEDLEGG	57
Vedlegg 1-Rein, landskap og vertikale bevegelser	57
Vedlegg 2-Driftsplankart 1985	63
Vedlegg 3 Reindriftskart	64
Vedlegg 4- Reinbeitearealer i Meldal kommune	66

1. SAMMENDRAG

LMD har bestilt en reindriftsfaglig gjennomgang/ vurdering av den driftsmessige situasjonen for reindrifta i Trollheimen. Mandatet angir at det skal skje ”i lys av den utviklingen som har funnet sted siden grunnlaget for dagens drift ble lagt gjennom driftsplan, leieavtaler, ekspropriasjonsvedtak og konsesjonsvedtak. Formålet er ”å få avklart om det er behov for justeringer/endringer i det foreliggende avtalegrunnlaget for å sikre en bærekraftig reindrift i området. Herunder må konsekvensene av at leieavtaler i Meldal er sagt opp med virkning fra 1. april 2010 vurderes”.

Vi har valgt et grunnleggende utgangspunkt i vår tolkning av dette mandatet. Vi har gått inn i bærekraftighetsbegrepet ut fra både internasjonal forskningslitteratur og dets anvendelse i ny reindriftspolitisk praksis. Utredningen bygger på skriftlig materiale, egne observasjoner/data og møter og kontakt med reinbeiteforeningen, reinbeitedistriktet og Reindriftsforvaltningen i Sør-Trøndelag/ Hedmark.

Eldre samisk historie er lite kjent. De nå nåværende familiene er flyttet til Trollheimen på slutten av 1800-tallet, men oppfatter seg som en del av en felles samisk tradisjon fra tidligere generasjoner i området. Som ledd i en næringspolitikk som systematisk fremmet jordbruk på bekostning av reindrift gjorde myndighetene gjennom lovgivning på slutten av 1800-tallet omfattende innskrenkninger i de sørligste reindriftssamenes rettigheter. Dette medførte at Trollheimen ikke ble inkludert i det samiske reindriftsområdet hvor reindriftas rettigheter ble anerkjent, men ble definert utenfor hvor fortsatt reindrift ble avhengig av tillatelse fra grunneierne og hvor også myndighetene fikk hjemmel til å innføre forbud mot tamreindrift uten at reindriftssamene hadde krav på erstatning. I årene omkring det forrige århundreskiftet ble det innført tamreinforbud i alle kommuner i Trollheimen unntatt Meldal. Som følge av dette, flyttet de aller fleste reindriftsfamiliene bort fra Trollheimen med sine rein. Noen familier prøvde å drive med basis i Meldal og private eiendommer rundt Storlidalen i Oppdal. Under andre verdenskrig spredte samene reinen for å unngå at tyskerne skulle gjøre beslag, men mistet kontrollen, og reinen ble forvillet. Etter konfliktfylte og vanskelige nedslaktinger begynte familiene Kant og Renander på nytt med innkjøpt rein.

Fram til 1970-tallet ble det sendt flere søknader om villreinjakt i Trollheimen, men alle ble avslått. Et avslag ble anket til Landbruksdepartementet som innvilget søknaden høsten 1971. Samme høst ble imidlertid reindrifta i Trollheimen behandlet i en interpellasjonsdebatt i Stortinget der reindrifta fikk bred støtte. Tamreinforbudene ble likevel ikke opphevet, men Regjeringen overprøvde tillatelsen til villreinjakt. I 1976 tok grunneierlag i Oppdal og Surnadal samt en del private grunneiere ut stevning mot både reineierne og Staten med påstander om ulovlig beiting, ulovlig utdriving/slakting av villrein og erstatningskrav (mot Staten) både for ikke-håndheving av reindriftsloven og ulovlig nektelse av villreinjakt. Saken mot Staten ble løst med forlik, men saken mot reineierne gikk helt til Høyesterett. Grunneierne vant saken. Høyesterett avsa i 1981 dom for at reineierne i Trollheimen ikke hadde selvstendig rett til å utøve reindrift på fremmed grunn.

Dommen betød at fortsatt reindrift i Trollheimen ville være avhengig av tillatelse (konsesjon) på de alminnelige vilkår som følger av reindrifftslovens § 5. Det var også klart at reieneierne ville søke om konsesjon for videre reindrift. På grunn av uavklarte privatrettslige grunnlag for en konsesjonsbehandling, ble det i 1982 gitt midlertidig tillatelse til reindrift, samt å utrede de reindrifftsaglige forutsetninger for en forsvarlig drift i området. Fylkesmennene i Møre og Romsdal og i Sør-Trøndelag, kommunene Oppdal, Sunndal og Surnadal, samt sterke grunneierinteresser i Oppdal og Surnadal gikk i mot konsesjon. Konsesjonen ble anbefalt av fylkeslandbruksstyret i Møre og Romsdal og av kommunene Meldal, Midtre Gauldal, Rennebu og Rindal forutsatt nærmere angitte vilkår for forsvarlig drift og annen arealutnyttelse. Fra samisk hold var det framkommet et enstemmig krav om at fortsatt samisk reindrift i Trollheimen må sikres. Den kulturelle betydningen av fortsatt samisk reindrift i Trollheimen ble framhevet.

Familiene Kant og Renander søkte i 1983 om tillatelse til reindrift i Trollheimen i henhold til reindrifftslovens § 5. Landbruksdepartementet innvilget i 1984 midlertidig tillatelse til begge familiene innenfor et avgrenset område, og det ble stilt en rekke faglig begrunnede driftsvilkår. Det ble klart at fortsatt samisk reindrift i Trollheimen måtte sikres gjennom annet rettsgrunnlag enn enkeltvis, kortsiktige avtaler, og Regjeringen fremmet derfor i 1984 en egen lov (Trollheimenloven) som ble vedtatt av Stortinget. Loven gir adgang til ekspropriasjon av rett til reinbeite i Trollheimen. Ved konsesjonsbehandling i 1984 ble det stilt krav om utarbeidelse av driftsplan for området. Reindrifftsagronomen i Sør-Trøndelag/Hedmark utarbeidet et forslag til driftsplan i 1985. Denne ble lagt til grunn for den videre saksbehandling: Leieavtale i 1985, ekspropriasjonsvedtak i 1987 og konsesjonsbehandling i 2002.

Det er innvilget konsesjon fram til 1.7. 2047 for 1600 rein i vårflokk. Av driftsområdene er Okla/Storhorna og Grythatten ekspropriert for samme tidsrom, mens de øvrige nødvendige driftsarealene er sikret med leieavtaler. Leieavtalene gjelder for 20 år av gangen og fornyes automatisk om de ikke sies opp innen 2 år før utløp. De fleste leieavtaler er fornyet til 2025, mens avtaler i Meldal kommune er oppsagt i et betydelig omfang.

Bærekraftbegrepet ble introdusert av Brundtlandkommisjonen i 1987 og kom inn i reindriftpolitikken med stortingsmeldinga om reindriftpolitikken tidlig på 1990-tallet. Økologisk, økonomisk og kulturell bærekraft står også sentralt i formålsparagrafen i reindrifftsloven av 2007. For å kunne operasjonalisere hva dette betyr i praksis, har vi stilt to typer spørsmål: *Hvilke faktorer påvirker bærekraft, og hvordan virker de sammen? Hvordan kan vi vurdere eller måle om, eller i hvilken grad, reindriften er bærekraftig, evt. i hvilken retning bærekraften utvikler seg?*

Vi har lagt til grunn både internasjonal fellesressursforskning og LMDs (2008) egne indikatorer og også dradd veksler på både reindriftssamenes egen fagkunnskap og relevant faglitteratur. Fra fellesressursforskningen har vi brukt et overordnet rammeverk som bygger på at hvorvidt beitebruken blir bærekraftig avhenger av hvor godt produksjonssystemet og det institusjonelle systemet passer sammen. Vi har også lagt vekt på at et sentralt funn i fellesressursforskningen er identifiseringen av designprinsippene

for robuste, langvarige fellesressursinstitusjoner. En rekke av disse prinsippene bidrar til å konkretisere selvstyredimensjonen i lokal ressursforvaltning, som også er ett av de viktigste nye elementene i Reindriften av 2007. Vi har også brukt LMDs veileder for fastsetting av økologisk bærekraftig reintall som har som utgangspunkt at reinens kondisjon er den beste indikator på om et reintall er tilpasset ressursgrunnlaget.

Vi presenter bruken av landet gjennom en beskrivelse av årssyklus, produksjonsøkonomiske data, og arealsituasjonen. Reindriften i Trollheimen er veldrevet og blant de mest produktive innenfor samisk reindrift. Hovedproblemet for denne reindriften er de rammebetingelsene den opererer under. For det første er de for *usikre* og for det andre for *trange*.

Usikkerheten er knyttet til at man er bundet av en rettsavgjørelse tuftet på andre premisser enn dagens, og at de politiske og faglige myndigheter derfor har måttet etablere ett alternativt rettsgrunnlag. Dette har vært en krevende og langvarig prosess, og det viser seg at konfliktbildet som forelå når denne prosessen ble innledet for 25 år siden, er endret. Det kan stilles spørsmålsteget ved om det nyetablerte rettsgrunnlaget basert på egen lov, ekspropriasjon og leieavtaler, er tilstrekkelig sett i et lengre perspektiv. Rekreasjonssamfunnets ekspansjon i utmarka utgjør en ny pressfaktor som svekker reindriften sin posisjon i forhold til grunneierne. Trollheimen har fått en meget høy tetthet av fritidshytter gjennom en omfattende nybygging av hytter siden slutten av 1990-tallet. Det økte presset på utmarka til hytte og fritidsformål har også medført at landbruksbegrepet har endret seg i takt med at etterspørselen etter hyttetomter har økt slik at mange grunneiere etter hvert har blitt eiendomsforvaltere i stedet for aktive jord- og skogbrukere. *Det grunnleggende problemet er at grunneiernes oppsigelsesadgang bidrar til mangelfull stabilitet og forutsigbarhet for reindriften.*

Vi anser det som problematisk at den grunnleggende rettighetssituasjonen er basert på bøndernes interesser et århundre tilbake. Den står i kontrast til dagens situasjon som er markedsstyrt med ressurssterke fritids- og rekreasjonsinteresser på offensiven, og hvor individuelle grunneiere kan høste relativt kortsiktige gevinster, men hvor reindriften spesielt, men også andre som utnytter fornybare naturressurser, taper på lang sikt. Myndighetene er kommet "på bakfot" i forhold til den utviklingen. Både på grunneier- og kommunalt hold er det betydelige forventninger om å utnytte fritids- og rekreasjonsmarkedet. At Områdestyret for reindrift i Sør – Trøndelag /Hedmark aktivt har brukt sin innsigelsesrett etter Plan og Bygningsloven, har provosert en del grunneiere/kommunale interesser. Dette har krevd klargjøringer fra Miljøverndepartementet, og det synes å være en viss frustrasjon over at reindriften sektoren kan stikke kjepper i hjulene for dette. Et dialogprosjekt som nylig er gjennomført i regi av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, kan evt. bidra til å dempe motsetningene.

Trollheimenreindriften er meget produktiv med høye vekter. Gjennomsnittlig slaktevekt for kalv var i det siste tiåret er over 23,5 kg. Dette er 13% høyere enn for hele Sør – Trøndelag /Hedmark reindriften område, som er det samiske reindriften området med de mest

stabile høye vektene over tid. Sommerbeitekapasiteten er vesentlig mye større enn det som er aktuelt å utnytte av reindriften og andre beitedyr. Det som evt. kan true bærekraften er at utnyttningen til fritidsformål gjennom bl.a. hyttebygging blir for omfattende og at rovdyrproblematikken vokser.

Trangheten i rammebetingelsene skyldes både i forhold som man ikke var oppmerksom på ved utarbeidelsen av den opprinnelige driftsplanen, og at myndighetene fant å måtte inngå kompromisser i forhold til faglig optimale løsninger fordi det politiske handlingsrommet var for snevert, bl.a. ble Kråkvasstindområdet tatt ut av driftsplanen.

Den internasjonale forskningslitteraturen for forvaltning av fellesressurser, legger vekt på at ressursen som forvaltes må ha klare grenser. Vi legger til grunn at ressursen er klart avgrenset gjennom landskapsformer og reinens naturlige tilpasning til landskapet i tid og rom. Reinens biologiske krav og det økologiske samspillet mellom rein, landskap, beitetilgang, værlag og andre faktorer tilsier at en streng gjennomføring av nåværende bestemmelser om ytre avgrensing og primær/ sekundærområder ville skape betydelige, og unødige, utfordringer i den daglige drifta. Det synes heller ikke som grunneierne jevnt over er spesielt opptatt av bokstavtro overholdelse av de formelle bestemmelsene på disse punktene, og vi er ikke kjent med at det har forekommet problemer eller konflikter på disse punktene.

Forskningslitteraturen legger også vekt på ivareta internt selvstyre. Reindriften av 2007 har gitt reindriften nye muligheter for dette gjennom de anbefalte indikatorene for økologisk bærekraftige reintall. Produktivitetstallene for Trollheimen ligger langt over de fastsatte landsnormene for vekter og produksjon, og er også klart over en stedfortredende uoffisiell norm. Produksjonstallene og indikatorene tyder på at det er rom for en klar økning av beitebelegget i Trollheimen.

Siden Trollheimen er klart vinterbeitebegrenset, bør det foreligge en vurdering av vinterbeitesituasjonen. Befaringer av vinterbeiteområder viser tegn på slitasje av deler av området, men også at beitetilstanden i Igelfjellområdet har bedret seg i løpet av det siste tiåret. Vi vil også legge til grunn at de nye kriteriene for økologisk bærekraftig reintall er basert på at dyrenes tilstand er den viktigste målestokken på hvorvidt beitebruken er bærekraftig. De registrerte kalvevektene, som er de blant de høyeste i samisk reindrift og i løpet av 21 år har økt med over 1/3 ved sammenlikning av femårsperioder, tilsier at det er grunnlag for en betydelig økning av beitebelastningen i Trollheimen. At det er registrert slitasje på lavbeiter, ser vi som utslag av at beitebelastningen ikke er så godt styrt som ønskelig. Igelfjell/Grefstadjell bør fortsatt ha *hovedtyngden av vinterbeitebruken*, men det bør legges vekt på å utsette innflyttingen til inn i mot jul eller først på nyåret, og at man aktivt søker å utnytte de østlige og nordøstlige områdene sterkere i de perioder hvor det er mulig under oppholdet i området. Selve Trollheimen bør utnyttes med *rotasjonsmessig bruk* av de forskjellige aktuelle vinterbeiteområdene av en eller to sjetandeler i de år hvor dette er mulig.

Oppsummeringsmessig anbefaler vi at konsesjonen for reindriften i Trollheimen, og om nødvendig Trollheimenloven, bør endres slik at konsesjonen blir så langsiktig som juridisk mulig. Beiteretten bør i så stor grad som mulig sikres med ekspropriasjon framfor

leieavtaler. Dette er spesielt relevant for vinterbeiteområder, og da særlig Igelfjell/Grefstadjellområdet. I den grad man velger leieavtaler, bør de være så langsiktige som juridisk mulig. I den akutte situasjonen med oppsigelse av en stor andel av leieavtalene i Meldal kommune, tilrår vi primært at dette løses med ekspropriasjon. Videre tilrår vi at området reindrifta rettslig har til disposisjon, bør/må utvides slik at det kommer i samsvar med reinens faktiske og naturlige bruk av området og dermed legger forholdene til rette for en økologisk og rasjonell bruk av området. Skillet mellom primær- og sekundærområder bør avvikles, og distriktsgrensene bør følge naturlige grenser i terrenget.

Konsesjonen bør gjelde for inntil 2500 rein i vårflokk. Videre anbefaler vi at reindrifftsloven i størst mulig grad er styrende for utøving av reindrifta i Trollheimen. Det innebærer på nåværende tidspunkt blant annet at bruksregler utarbeidet av distriktet og godkjent av Områdestyret skal regulere beitebruk, beitetider, reintallsfordeling andre interne forhold i distriktet. Beitebruken bør etter vår mening være basert på en todelt vinterbeitestrategi som omfatter både Igelfjell/Grefstadjellområdet og selve Trollheimen. Høyeste reintall for Trollheimen bør settes til 2500 rein i vårflokk. Reintallet stadfestes av Reindrifftsstyret. Om Reindrifftsstyret ønsker å etablere et overvåkingsprogram i utvalgte områder/distrikter, bør Trollheimen være med på dette.

Utover disse sentrale punktene tilrår vi at etableres et infrastrukturprogram for reindrifta i Trollheimen med en særegen finansiering. Vi anser også at den etablerte informasjonssiden på internett bør videreføres, og vi tilrår også at det bør etableres dialogfora mellom reindrifta og andre interessenter i utmarka i kommunal regi. Forholdet mellom reindrifta og det etablerte landskapsvernområdet bør også avklares.

2. INNLEDNING

NORUT Tromsø har fått som oppdrag å foreta en gjennomgang/ vurdering av den driftsmessige situasjonen for reindriften i Trollheimen. LMD ga i brev av 1.6.2010 følgende mandat for utredningen:

”Det skal foretas en reindriftsfaglig gjennomgang/vurdering av den driftsmessige situasjonen for reindriften i Trollheimen i lys av den utviklingen som har funnet sted siden grunnlaget for dagens drift ble lagt gjennom driftsplan, leieavtaler, ekspropriasjonsvedtak og konsesjonsvedtak.

Formålet er å få avklart om det er behov for justeringer/endringer i det foreliggende avtalegrunnlaget for å sikre en bærekraftig reindrift i området. Herunder må konsekvensene av at leieavtaler i Meldal er sagt opp med virkning fra 1. april 2010 vurderes.

Det skal ikke foretas beitegransking, men framkommer det forhold vedrørende beitesituasjonen som kan ha driftsmessig betydning, bør dette påpekes i rapporten.

Det forutsettes at det i nødvendig utstrekning tas kontakt med Trollheimen reinbeitedistrikt, Reinbeiteforeningen og Reindriftsforvaltningen.”

I vår tolkning av dette mandatet har vi som utredere valgt et grunnleggende utgangspunkt. Vi har gått inn i bærekraftighetsbegrepet ut fra både internasjonal forskningslitteratur og dets anvendelse i ny reindriftpolitisk praksis for å nærme oss en forståelse av hvilke krav dette begrepet stiller til stabile rammebetingelser for reindriften i Trollheimen. Selv om det foreligger føringer som begrenser myndighetenes praktiske handlingsrom, har vi tiltro til at en bred opplysning av saken også kan være nyttig i saker som inneholder kontroversielle aspekter.

Utredningen bygger på skriftlig materiale, egne observasjoner/data og møter og kontakt med reinbeiteforeningen, reinbeitedistriktet og Reindriftsforvaltningen i Sør-Trøndelag/Hedmark.

En kort introduksjon til bakgrunnen for dagens situasjon er gitt i det følgende:

Hvor lang historie samisk reindrift har i Trollheimen, er lite kjent. Sosiologen Anne Severinsen (1979b) har påpekt at det er typisk at når samene opptrer i historiske kilder så skyldes det tilfeldigheter. Denne forfatteren viser til tre ulike kilder fra 16-1700-tallet (Severinsen, 1980). Familiene Kant og Renander kan for sin del vise til en familietradisjon i Trollheimen fra slutten av 1800-tallet, men den allmenne samiske oppfatningen er entydig; Trollheimen har vært brukt av samiske reineiere i århundrer og selv om nåværende familier stammer fra reineiere som flyttet til Trollheimen fra andre

områder på slutten av 1800-tallet, så oppfattet de seg som ledd i en felles samisk tradisjon fra tidligere generasjoner i området (Gaukstad, 1982).

Myndighetene oppnevnte i 1889 en Lappekommisjon som fikk som oppdrag: 1) å foreslå grenser for samisk reindrift i Sør-Norge, og 2) hvordan forholdene mellom samer og fastboende skulle ordnes. Det var ingen samer med i kommisjonen. Kommisjonen foreslo distriktsgrenser ut fra hvor de fant at samene hadde hevdvunnen rett til beiteområder og laget også et utkast til en tilleggslov for reindriften i Sør-Norge. På bakgrunn av innstillingen ble det gjort to vesentlige inngrep i samenes rett til å drive reindrift i de områdene i Sør-Norge hvor de hadde drevet fra gammelt av:

- 1) I 1894 ble det fastlagt distriktsgrenser som gjorde at viktige beiteområder som samene hadde benyttet tidligere, bl.a. Trollheimen og Gauldalsvidda, ikke fikk status som reinbeitedistrikt.
- 2) I 1897 kom den såkalte Tilleggslappeloven som:
 - a. slo fast at reindrift utenfor reinbeitedistrikt bare var tillatt dersom grunneierne ga tillatelse og
 - b. ga hjemmel for å innføre generelt forbud mot reindrift uten at reindriftssamene hadde noe krav på erstatning for de beiteområdene de dermed ble hindret i å bruke.

Bakgrunnen for dette var at myndighetene anså hensynet til jordbruket som så viktig at man kunne legge til rette for det på bekostning av samenes reindrift (Severinsen, 1979a). Med hjemmel i Tilleggslappeloven ble det i perioden 1899-1902 innført tamreinforbud i alle kommuner i Trollheimen unntatt Meldal. Noen av forbudne ble opphevet i 1931 (Severinsen, 1979c), men forbudene bl.a. Oppdal, Rennebu, Rindal, Surnadal og Sunndal ble ikke opphevet før i 1982 (NRL, 1984).

Som følge av tamreinforbudene fant de aller fleste reindriftsfamilier det best å flytte bort fra Trollheimen med sine rein. De som ble igjen, eller kom tilbake etter noen år, drev i mellomkrigstida med basis i den ene kommunen hvor det ikke var tamreinforbud (Meldal) og private eiendommer rundt Storlidalen i Oppdal. Bønder i Rindal drev et par tiår før andre verdenskrig også tamreinselskap med ansatte samiske gjetere. Under andre verdenskrig spredte samene reinen for å unngå at tyskerne fikk rekvirert reinen til sin matforsyning. Dette førte til at de mistet kontrollen og at reinen ble forvillet. Ved slutten av krigen var det 6-7000 delvis forvillede rein i Trollheimen, sterkt nedslitte beiter og mange konflikter med bønder. Etter konfliktfylte og vanskelige nedslaktinger begynte familiene Kant¹ og Renander² på nytt med innkjøpt rein (Gaukstad, 1982).

¹ Martin Kant kjøpte i 1954 i alt 230 rein i Hemne.

² Anders Fjeldner Renander innførte i 1962 i alt 109 rein fra Tännäs i Sverige etter å ha fått importtillatelse fra Landbruksdepartementet.

I perioden fra 1957 fram til 1970-tallet ble det sendt flere søknader om villreinjakt i Trollheimen, men alle ble avslått. Et avslag fra Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske ble imidlertid anket til Landbruksdepartementet som innvilget søknaden høsten 1971. Høsten 1971 ble imidlertid reindriften i Trollheimen behandlet i en interpellasjonsdebatt i Stortinget der spørsmålet om oppheving av tamreinforbudet ble reist. Reindriften fikk støtte på tvers av partipolitiske skillelinjer, og statsråden lovte å ta opp saken med departementet med sikte på rask behandling. Tamreinforbudene ble likevel ikke opphevet, men Regjeringen satte en stopper for villreinjakta som det var gitt tillatelse til (Severinsen, 1979c).

I 1976 tok grunneierlag i Oppdal og Surnadal samt en del private grunneiere ut stevning mot både reieneierne og Staten med påstander om ulovlig beiting, ulovlig utdriving/slakting av villrein og erstatningskrav (mot Staten) både for ikke-håndheving av reindriftsloven og ulovlig nektelse av villreinjakt. Saken mot Staten ble løst med forlik (Severinsen, 1979c), men saken mot reieneierne gikk helt til Høyesterett.

I fremstillingen av rettssaken og den videre saksbehandling med konsesjonssøknad, lovforslag og vedtak, forhandlinger, ekspropriasjon og konsesjonsbehandlinger har vi tillatt oss å sakse et lengre stykke fra referatet i Jarumas rapport til Sametinget (Olli, 2006):

”I 1976 anla noen grunneiere sak mot reieneierne for Orkdal herredsrett med påstand om at tamreindriften i området var ulovlig fordi den ble drevet uten grunneiernes tillatelse, og at dette i kommunene Oppdal, Rennebu og Sunndal var i strid med forbud gitt ved kongelige resolusjoner. Reieneierne hevdet på sin side bl.a. at samene hadde en historisk ervervet rett til reindrift i Trollheimen og at denne ervervede rett slo gjennom overfor grunneiernes eiendomsrett. Grunneierne fikk medhold i lavere rettsinstanser, og reindriftsamene anket til Høyesterett. I anken bestrides lagmannsrettens uttalelse om ”at tamreindriften var ny da ordningen med rein beitedistrikter ble innført ved lappelovensom trådte i kraft i 1884, og at det nærmest må utelukkes at man ved forskningsinnsats vil kunne påvise et samisk folkeelement i dette området forut for de undersøkelser som ble gjort av Lappekommisjonen av 1889”. Høyesterett avsa den 21. oktober 1981 dom (Rt-1981-1215) om at reieneierne i Trollheimen ikke hadde noen selvstendig rett til å utøve reindrift på fremmed grunn.

Høyesterett antok at samene ikke hadde noen historisk ervervet rett i Trollheimen, og at betingelsene for hevd eller alders tids bruk ikke var til stede. Reindriftsloven av 9. juni 1978, §5, stiller krav om offentlig tillatelse for å drive reindrift utenfor de samiske reinbeiteområdene. Trollheimen er ikke en del av de samiske reinbeiteområdene som er opprettet i henhold til reindriftslovens § 2. Etter denne dommen ble det klart at fortsatt reindrift i Trollheimen ville være avhengig av tillatelse (konsesjon) på de alminnelige vilkår som følger av reindriftslovens § 5. Det var også klart at reieneierne ville søke om konsesjon for videre reindrift. På grunn av uavklarte privatrettslige grunnlag for en konsesjonsbehandling, ble det gitt midlertidig tillatelse til reindrift den 16. april 1982 for å avklare dette, samt å utrede de reindriftsfaglige forutsetninger for en forsvarlig drift i området. Fylkesmennene i Møre og Romsdal og i Sør-Trøndelag, kommunene Oppdal, Sunndal og Surnadal, samt sterke grunneierinteresser i Oppdal og Surnadal gikk i mot

konsesjon. Konsesjonen ble anbefalt av fylkeslandbruksstyret i Møre og Romsdal og av kommunene Meldal, Midtre Gauldal, Rennebu og Rindal forutsatt nærmere angitte vilkår for forsvarlig drift og annen arealutnyttelse. Fra samisk hold var det framkommet et enstemmig krav om at fortsatt samisk reindrift i Trollheimen må sikres. Den kulturelle betydningen av fortsatt samisk reindrift i Trollheimen ble framhevet.

Familiene Kant og Renander søkte om tillatelse til reindrift i Trollheimen i henhold til reindriftslovens § 5 våren 1983. Den 16. mars 1984 fattet Landbruksdepartementet vedtak om å gi familien Renander tillatelse til reindrift innenfor et avgrenset område innen Trollheimen og Igelfjellområdet fram til 1. januar 1988. Samtidig fikk familien Kant forlenget midlertidig tillatelse til reindrift på eiendommer hvor grunneier hadde gitt samtykke. Høyeste reintall i vinterflokk ble satt til 800 dyr for hver familie, og det ble stilt en rekke faglig begrunnede driftsvilkår. Vedtaket ble påklaget av reieneierne og grunneierne som tidligere hadde gått mot konsesjon. Partene hadde ikke tro på ordnede forhold med disse tillatelsene. I tillegg var det usikkerhet knyttet til den videre utvikling av enkeltvis leieavtaler. Det var derfor klart at fortsatt samisk reindrift i Trollheimen måtte sikres gjennom annet rettsgrunnlag enn enkeltvis, kortsiktige avtaler. På denne bakgrunn ble Ot.prp. nr. 12 (1984-85) "Om lov om reindrift i kommunene Meldal, Midtre Gauldal, Oppdal, Rennebu, Rindal, Sunndal og Surnadal" fremmet den 12. oktober 1984 av Regjeringen.

Behandling i Landbrukskomiteen den 4. desember 1984 (Innst. O. nr 17 (1984-85)) viste at det var stor enighet i komiteen for lovforslaget. I innstillingen heter det "Bakgrunnen forproposisjonen og lovforslaget var å sikre en fortsatt samisk tamreindrift i Trollheimen. Det er en god ressursutnyttelse av området, samtidig som det kan bidra til å opprettholde den sørsamiske kulturen. Det er ikke tatt sikte på en utvidet reindrifsvirksomhet, men å sikre driftsgrunnlaget for dagens rein driftsutøvere innenfor en forsvarlig utnyttelse av beiteressursene". Komiteens flertall sluttet seg til en slik målsetting og avgrensning. Selv om kommunegrenser brukes som avgrensning i lovteksten, understreker komiteens flertall at adgangen til ekspropriasjon bare skal nyttes i deler av kommunene. Etter flertallet syn skal adgangen begrenses til Trollheimen og Igelfjellområdet. Flertallet understreket at lovhjemmelen er begrenset til ekspropriasjon av de rettigheter som er nødvendige for å utøve reindrift. Hjemmelen er også begrenset til fjellet og annen utmarksområde. Flertallet understreket også at en avgrensning av beiteområdet må sikregrunneierne deres tradisjonelle næringsgrunnlag.

Formålet med loven av 21.12.1984 nr. 101 er "å sikre fortsatt samisk reindrift i kommunene Meldal, Midtre Gauldal, Oppdal, Rennebu, Rindal, Sunndal og Surnadal".

Det kreves særskilt tillatelse (konsesjon) og tillatelse kan bare gis til de som fyller vilkårene i reindriftsloven for å utøve reindrift.

Loven gir adgang til ekspropriasjon i nevnte kommuner "når dette finnes nødvendig for å sikre fortsatt samisk reindrift i området og det må regnes med at inngrepet utvilsomt vil være til mer gagn enn skade".

Reindriftslovens regler om reindrift innenfor reinbeiteområde/reinbeitedistrikt gjelder

tilsvarende, unntatt retten til brensel og trevirke, og til jakt, fangst og fiske. Ved konsesjonsbehandling i 1984 ble det stilt krav om utarbeidelse av driftsplan for området. Reindriftsagronomen i Sør-Trøndelag/Hedmark utarbeidet et forslag til driftsplan, datert 1. februar 1985. Dette er et viktig premissdokument siden den er lagt til grunn for leieavtalen av 1985, ekspropriasjonsvedtaket i 1987, og konsesjonsbehandling i 2002. Derfor gis det her et sammendrag av denne driftsplanen.

Planen omfatter Trollheimen og Igelfjell/Grefstadfjellområdet. Vedlagt følger kart over området utarbeidet i forbindelse med driftsplanen. Det endelig beiteområde i forhold til driftsplan av 1985 er markert med blå strek i det vedlagte kartet. Det er ikke utarbeidet digitalt reindriftskart for Trollheimen reinbeitedistrikt slikt det er gjort for øvrige distrikt. Med Trollheimen menes fjellområdene innen følgende geografiske avgrensning: Mot nord Surnadalføret fra Skei til Rindalsskogen og Storås, mot øst Orkdalføret til Berkåk, og videre dalføret til Oppdal, mot sør Sunndalen og mot vest riksvei 16 til Ålvund og derfrariksvei 670 tilbake til Skei.

Med Igelfjell/Grefstadfjellområde menes fjellområdene med følgende geografiske avgrensning..- Mot nord veien fra Bergsrønning i Meldal til det punktet der denne krysser grensa mellom kommunene Meldal og Melhus, og derfra langs Melhus kommunes grense til Gauldalen, ca. 3 km nord mot Støren, møt sør-øst hoveddalføret gjennom Støren til Berkåk og møt sør-vest Orkdalføret tilbake til Bergsrønning.

Vinterbeitet antas i planen å være en minimumsfaktor i området. Innenfor Trollheimen er 3 fjellområder vurdert til å være egnete vinterbeiteområder (over kote 800 meter og med mindre enn 300 med mer nedbør i form av snø); Kråkvasstindområdet, Okla/ Storhomområdet og Grythattområdet. I tillegg er Igelfjell/Grefstadfjellområdet vurdert til å være et egnet vinterbeiteområde. Ved utarbeiding av planen var lavbeitene i Trollheimen vurdert til å være noe slitt. I skisse til planen ble høyeste reintall i vårflokk forutsatt å være 1600 dyr, og en sommerflokk på 2670 rein. Siden lavbeitene i Trollheimen ble vurdert til å være noe slitt, ble det anbefalt å benytte Igelfjell/Grefstadfjellområdet som vinterbeite i noen år framover. Innen de aktuelle vinterbeiteområdene i Trollheimen bør det ikke være planmessig barmarksbeite med rein. I tillegg til dette, beskriver planen slakteuttak/flytting, kalvemerking, gjeterhytter og flokkstruktur.

Forhandlinger med grunneiere og reineiere om avtaler på fremmed grunn ble ført av et statlig forhandlingsutvalg utnevnt av Landbruksdepartementet den 26.april 1985. Mandatet var "å føre forhandlinger med grunneiere og reineiere, samlet eller gruppe vis, om inngåelse av standardiserte avtaler på grunnlag av driftsplan med kartbilag datert 1.2.1985". I utvalgets mandat var det forutsatt at skal kunne ytes kompensasjon ut fra billighet, uten erstatningsmessige konsekvenser for å få minnelige avtaler. Utvalget hadde videre mandat til å gi løfte om tilskudd til reindriftsanlegg. Det var forutsatt brukt henholdsvis inntil 2 og 1,5 millioner kroner til det (St.prp. nr. 90 (1985-86)). Forhandlingen ble slutført 18. juli 1985 og undertegnet av reineierne den 29. oktober 1985. Avtalen forutsetter at reindriften skal foregå etter driftsplan datert 1. februar 1985, konsesjonsvilkår fastsatt av Landbruksdepartementet og vilkår fastsatt i leieavtalen. Området deles inn i henholdsvis primær og sekundærområder. Primærområder er de områder som etter driftsplanen primært skal nyttes til tamreindrift.

Sekundærrområder er de øvrige områder i henhold til avtalen. Innenfor sekundærrområdene skal det så langt mulig ikke foregå beiting med rein. Avtalen omhandler i tillegg partenes rettigheter, organisasjonsmessige forhold, spesielle regler om vokteplikt, kontroll, m.v., samarbeidstiltak, reinmerking og erstatning for skade, beiteleie, avtaletid og mislighold, tvister, etc. Ordinær årlig leie for reinbeite i Trollheimen og i Igelfjell/Grefstadjellområdet ble satt til verdien av 1,9 kg reinkjøtt per rein i vårflokk. For sekundærrområder ble det i tillegg fastsatt en progressiv leie ut fra antall beitedøgn (antallrein x antall dager). Avtaletiden ble satt til 20 år til 2005. Dersom avtalen ikke sies opp senest 2 år før den utløper fornyes den deretter automatisk i perioder på 5 år.

Avtalen ble undertegnet av 434 grunneiere. Dette ga et sammenhengende område i kommunene Meldal, Midtre Gauldal, Rennebu og Rindal, som til sammen dekket det vesentligste av nødvendig areal i disse kommunene. Kun et lite mindretall, ca. 25, undertegnet ikke avtalen. I kommunene Oppdal og Sunndal ble det ikke inngått avtaler. Totalt utgjorde området det ble inngått avtale for ca. 60% av forutsatt området i driftplan av 1. februar 1985. Dermed var det nødvendig med ekspropriasjon for å sikre nødvendigareal for fortsatt tamreindrift i området som forutsatt i driftplanen. I medhold av Trollheimenloven av 21. desember 1984 ble nødvendige områder ekspropriert i kongelig resolusjon av 26. juni 1987. Ut fra ønske om å begrense området som ble ekspropriert tildet absolutt nødvendige, ble det endelige beiteområdet betydelig mindre enn det som var forutsatt i driftplanen av 1. februar 1985 i og med at Kråkvasstindområdet og området mot Sunndalsfjorden og Todalsfjorden ikke ble tatt med. Ekspropriasjonen ble gjort for 60 år, og gjelder retten til å utøve reindrift som beskrevet i reindriftslovens § 9 første ledd nr. 1 til 3, jfr. §§ 11 og 12.

Reindriften i Trollheimen er drevet på midlertidige tillatelser inntil konsesjon fram til 1. juli 2047 ble tildelt 5. juni 2002. Reineierne søkte om konsesjon i 1997. Fra reineiernes side var det framsatt ønske om å øke øvre reintall for å oppnå en bedre økonomisk bærekraft. Selv om Landbruksdepartementet uttrykker forståelse at et reintall på 1600 dyr i vårflokk etter omstendighetene kan gi stramme rammebetingelser, har Landbruksdepartementet valgt å ikke å gå nærmere inn på dette spørsmål. Det vises bl.a. til skjønnsforutsetningene i ekspropriasjonsskjønnet og til leieavtalen. Eventuell endring av reintall er noe som etter Landbruksdepartementets syn vil kunne være et tema i tilknytning til spørsmål om en videreføring av avtalene. Det vil i nødvendig utstrekning også måtte skje avklaring i forhold til ekspropriasjonsområdet.

I konsesjonsvedtak av 5. juni 2002 heter det:

”Med hjemmel i § 2 i lov av 21. desember 1984 nr. 101 om ren drift i Trollheimen fatte r Landbruksdepartementet følgende vedtak.-
Sigvard Renander, Maja Brit Renander, Martin Kant, Ole Kant og Gustav og Mai-Lis Kant gis konsesjon for tamrein drift i Trollheimen på det areal som utgjør dagens driftsområde, jf protokoll av 18. juni 1985 og ekspropriasjonsvedtak av 26. Juni 1987.

Driften forutsettes i skje i tråd med driftsplan av 1. februar 1985
Reintallet skal være 1600 dyr i vårflokk.

Trollheimen rein beitedistrikt forutsettes selv å fordele reintallet mellom driftsenhetene, jf reindriftsloven § 8a. Slik fordeling må ha funnet sted innen 1. April 2003. Dersom ikke slik fordeling har funnet sted innen fristen, vil myndighetene treffe vedtak.

Reindriftslovens bestemmelser får anvendelse så langt de er relevante for Trollheimen, er forenlig med leieavtale og ekspropriasjonsvedtak, og ikke kommer i motstrid med Trollheimenlovens bestemmelser. Konsesjonen gjelder til 1. juli 2047. Leieavtalene med grunneierne i avtaleområdet løper ut 1. april 2005. Konsesjonen er etter dette tidspunkt avhengig av at leieavtalene videreføres eller at arealgrunnlaget sikres på annen måte.””

(Olli 2006:4-8)

Vårt mandat fokuserer den driftsmessige situasjonen og avklaring om det er ”*behov for justeringer/endringer i det foreliggende avtalegrunnlaget*”. Det vises spesielt til konsekvensene av at leieavtaler i Meldal er sagt opp med virkning fra 1.4.2010.

Oppsummeringsmessig er da dagens situasjon slik at reindrifta i Trollheimen har foreligger konsesjon fram til 1.7.2047. Av driftsområdene er Okla/Storhorna og Grythatten ekspropriert for samme tidsrom, mens de øvrige nødvendige driftsarealene er sikret med leieavtaler. Leieavtalene gjelder for 20 år av gangen og fornyes automatisk om de ikke sies opp innen 2 år før utløp. De fleste leieavtaler er fornyet til 2025, mens avtaler i Meldal kommune er oppsagt i et betydelig omfang, se vedlegg 3. Det siste er kritisk og krever umiddelbare tiltak da dette er vinterbeiteområder som Trollheimen Sijte er avhengige av. Forøvrig er det formelle regimet basert på Trollheimenloven av 1984 og etterfølgende prosesser intakt.

Ut fra mandatet vil vi derfor gå grundig i gjennom den driftsmessige situasjonen og for det første vurdere og foreslå umiddelbare tiltak i forhold til avtalesituasjonen i Meldal, og for det andre vurdere andre sider ved situasjonen som har betydning for å sikre en bærekraftig reindrift i Trollheimen.

3. FORUTSETNINGER FOR BÆREKRAFT

Bærekraftbegrepet ble introdusert av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (Brundtlandkommisjonen) gjennom dokumentet Vår Felles Framtid (1987) og kom inn i reindriftpolitikken allerede med stortingsmeldinga "En Bærekraftig Reindrift" (1991-92).

I Reindriftsloven av 2007 heter det i § 1 (Lovens formål) bl.a.:

"For det samiske reinbeiteområdet skal loven legge til rette for en økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig reindrift med basis i samisk kultur, tradisjon og sedvane til gagn for reindriftsbefolkningen selv og samfunnet for øvrig. For å nå disse mål skal loven gi grunnlag for en hensiktsmessig organisering og forvaltning av reindriften. Reindriften skal bevares som et viktig grunnlag for samisk kultur og samfunnsliv.

.....Utenfor det samiske reinbeiteområdet skal loven legge forholdene til rette for en økologisk og økonomisk bærekraftig utnytting av reinbeiteressursene med basis i lokal kultur og tradisjon i de områder hvor det er gitt tillatelse til reindrift etter reglene i § 8."

Lovens intensjoner er klare. Reindriften skal være både *økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig*. For å kunne omsette intensjoner til praktisk politikk, er det nødvendig å kunne svare på to typer spørsmål:

- (1) *Hvilke faktorer påvirker bærekraft og hvordan virker de sammen?*
- (2) *Hvordan kan vi vurdere eller måle om, eller i hvilken grad, reindriften er bærekraftig, evt. i hvilken retning bærekraften utvikler seg?*

Dette er et spørsmål uten fasitsvar, men vi vil peke på at det finnes nyttige overordnede tilnæringer innen internasjonal fellesressursforskning (Ostrom 1990, 2005, Ostrom et al. 1994 og at LMDs (2008) egne indikatorer også gir et godt utgangspunkt for å vurdere økologisk bærekraft. Vi vil legge begge disse plattformene til grunn og også dra veksler på både reindriftssamenes egen fagkunnskap og relevant faglitteratur. Vi benytter ulike redskaper i analysen ut fra de to hovedspørsmålene vi har formulert over.

Svarene vi får ut av analysen, vil danne grunnlag for de tiltakene vi foreslår.

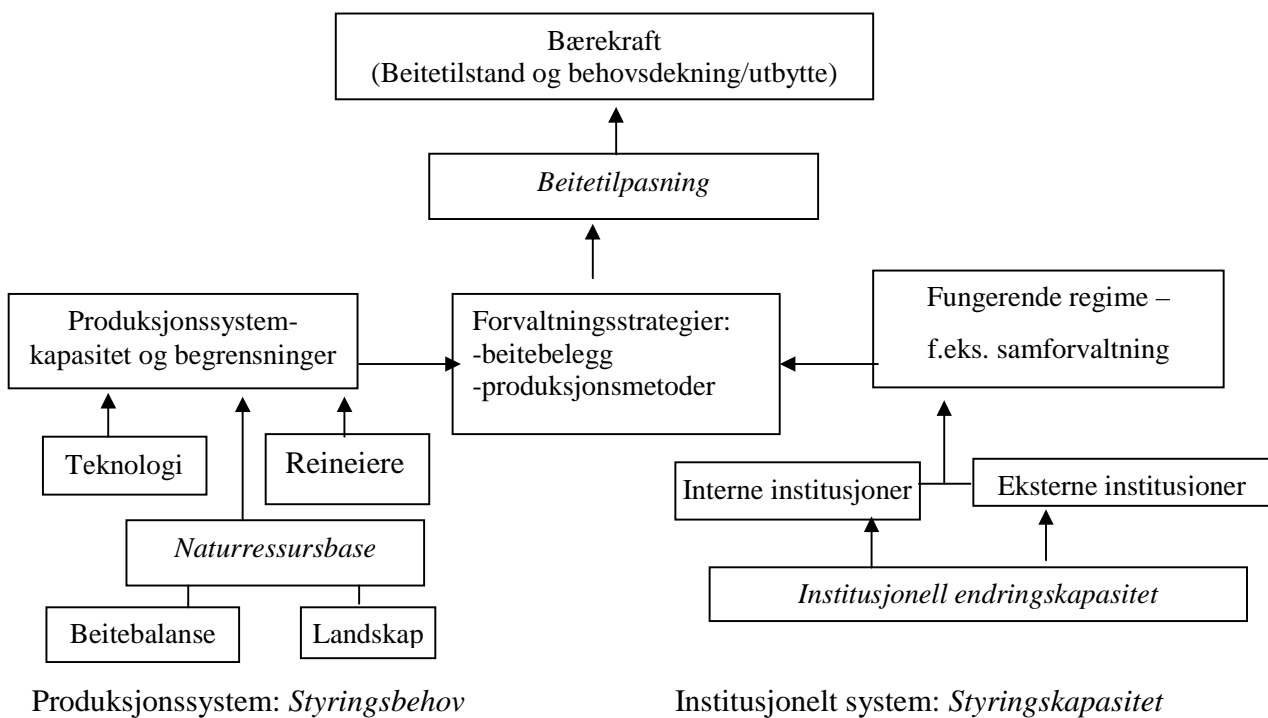
3.1 BÆREKRAFTANALYSE

Basert på tilnæringer hentet fra fellesressursforskningen har Riseth og Vatn (2009) utviklet et rammeverk for å analysere bærekraft i reindriften, se figur 1. Rammeverket er brukt til å analysere hvorfor reindriften i Vest-Finnmark og Trøndelagsområdene, til tross for en ganske enhetlig nasjonal reindriftpolitikk, på 1980-tallet kom inn i meget ulike utviklingsforløp (Riseth, 2009 a).

Rammeverket bygger på at *hvorvidt beitebruken blir bærekraftig avhenger av hvor godt produksjonssystemet og det institusjonelle systemet passer sammen*. Forvaltningsstrategiene til den enkelte reieneier og siida utvikles i balanse mellom, på den ene sida, *styringsbehovet* skapt av produksjonssystemet, og på den andre sida *styringskapasiteten* til det faktiske³ regimet. Underforstått, ikke bærekraftige tilpasninger vil mest sannsynlig oppstå dersom styringskapasiteten er for liten i forhold til behovet.

De viktigste elementene i produksjonssystemet er naturressurser, reieneiere og teknologi, mens de hovedelementene i styringsregimet er interne (samiske) institusjoner og storsamfunnets institusjoner (politikk, lovgivning og markeder).

De viktigste forvaltningsstrategiene gjelder produksjonsmetoder (teknologi og flokkstruktur), beitebruk og beitebelegg (reintall pr. arealenehet). Reieneiernes valg av forvaltningsstrategier fører til en beitetilpasning. Hvor bærekraftig denne tilpasningen er, kan evalueres ut fra kriterier for forskjellige aspekter av denne tilpasningen; økologisk, økonomisk og kulturelt.

Figur 1. Produksjons- og institusjonelt system (etter Riseth og Vatn, 2009:91)

Et rammeverk er ikke en detaljert modell. Det vil være riktiger å si at det er et analyseeskjema som angir hvordan viktige faktorer kan virke sammen/ påvirker hverandre.

³Vi bruker ordet *faktisk* for å understreke at det er de delene av regimet (regelsystemet) som reelt er i kraft, dvs. de reglene som vanligvis etterleves, som er viktige. Skrevne regler som ikke praktiseres har begrenset betydning.

Et eksempel kan illustrere hvordan vi kan bruke rammeverket i en analyse. Fra slutten av 1960-tallet startet en teknologisk revolusjon i reindrifta med introduksjon og spredning av snøskuter, økende bruk av biler, ATV og bruk av til dels helikopter. I løpet av et par tiår gikk man fra omfattende avhengighet av menneskers og dyrs muskelkraft til omfattede avhengighet av motorkraft og fossil energi. Samtidig som dette endret relasjonene til omverden og økte mulighetene til å styre flokken med mindre menneskelige ressurser, innebar det en dramatisk kostnadsøkning. Hvordan skulle dette dekkes? Mer rein? Høyere produktivitet per rein? Andre inntekter? Ulike svar gir grunnlag for ulike forvaltningsstrategier. I den nevnte undersøkelsen ble rammeverket brukt til å identifisere sammensatte forklaringer som involverte både naturressursfaktorer og historiske faktorer på den institusjonelle siden (Riseth og Vatn, 2009).

Vi vil også bruke dette rammeverket for å gjennomføre en overordnet analyse av reindrifta i Trollheimen. Når det kommer til direkte vurderinger av ulike dimensjoner av bærekraft vil vi ta utgangspunkt i konkrete kriterier.

3.2 EVALUERING AV BÆREKRAFT

For evaluering av bærekraft foreligger det nå omforente kriterier for *økologisk* bærekraft og vi vil legge disse til grunn. For økonomisk og kulturell bærekraft fins det ikke tilsvarende kriterier. Vi legger til grunn at for en naturbasert virksomhet vil den økologiske bærekraften være grunnleggende. I tillegg til disse kriteriene vil vi trekke inn at driftsplanen av 1985 ikke i tilstrekkelig grad har tatt hensyn reinens biologisk betingede *vertikale bevegelser i terrenget* og den praktisk driftsmessige betydning av dette. Reindriftssamene har omfattende kunnskaper om dette temaet (Sara, 1999), og det har også fått forskningsmessig oppmerksomhet i den senere tid (Skarin et al, 2010). Vi har derfor utarbeidet et eget vedlegg som oppsummerer kunnskaper om betydningen av vertikale bevegelser til ulike årstider, men med fokus på barmarksesongene (vedlegg 1).

For å være *økonomisk* bærekraftig må reindrifta også være *økologisk* bærekraftig. I tillegg vil produktivitet, tapsnivå, kostnadsnivå, fordeling og tilskuddsnivå være de viktigste faktorene for økonomisk bærekraft. Vi vil berøre disse punktene, men vi vil rette hovedfokus mot den økologiske bærekraften og også i stor grad knytte vår diskusjon av økonomiske forhold opp mot vurdering av den økologiske bærekraften.

Den *kulturelle* bærekraften er kanskje den dimensjonen som er vanskeligst å operasjonalisere, men vi vil anføre at denne dimensjonen i det minste inkluderer tilknytning til den lokale samiske tradisjonen, respekt for og verdsetting av reindriftsamenes nedarvede kunnskaper og problemløsningsstrategier samt opprettholdelse av reindrifta i et omfang som gir grunnlag for et levende samisk lokalsamfunn. I så måte anser vi at det økte selvstyre som forutsettes i reindriftsloven av 2007 for å være et vesentlig element i ivaretagelsen av denne dimensjonen. Vi vil i vår drøfting av den kulturelle dimensjon av bærekraften ta utgangspunkt i de faktorene vi har nevnt.

Foruten dette vil vi legge til grunn at alle de tre nevnte dimensjonene av bærekraft også forutsetter stabilitet og forutsigbarhet i styringssystemet, de institusjonelle

ordningene. Dette ikke minst for å ivareta det nevnte selvstyreaspektet. Vi vil derfor presentere de såkalte designprinsippene for robuste fellesressursinstitusjoner og bruke de som et utgangspunkt.

3.2.1 Designprinsipper

Ett sentralt funn i fellesressursforskningen er identifiseringen av designprinsippene for robuste, langvarige fellesressursinstitusjoner. Disse prinsippene er:

- (1) *Ressursen må være klart avgrenset*
- (2) *Bruksreglene må være godt avstemt til lokale behov og betingelser.*
- (3) *Personer som blir berørt av reglene, kan vanligvis delta i justering av dem.*
- (4) *Myndighetene må respektere lokalsamfunnsmedlemmenes⁴ rett til å utvikle sine egne regler.*
- (5) *Det må finnes et etablert system for egen overvåking av medlemmenes opptreden (som ressursbrukere).*
- (6) *Det må finnes et system med graderte sanksjoner (for regelbrudd).*
- (7) *Samfunnsmedlemmene må ha tilgang til rimelige konfliktløsningsmekanismer.*
- (8) *For flernivåsystemer - der ressursuttak og -forsyning, overvåking og sanksjoner, konfliktløsning og andre styringsaktiviteter er organisert på flere nivåer, må man ha regler for alle nivåene (Ostrom 1990:90–92, vår oversettelse med utfyllinger i parentes).*

Vi vil peke på at prinsippene (3), (4), (5) og (7) alle bidrar til å konkretisere *selvstyredimensjonen* i lokal ressursforvaltning, som også er ett av de viktigste nye elementene i Reindriftsloven av 2007.

Disse prinsippene ble avdekket gjennom analyse av et stort antall empiriske studier av styring av fellesressurser. Forskningen viste at det er en ekstremt stor variasjon i hvilke konkrete regler som brukes i systemer som har vist seg bærekraftige over lang tid. På den annen side var det heller ingen spesifikke regler som kunne forbindes med vellykkethet. Bare etter å ha gitt seg i kast med dette store mangfoldet av robuste systemer, var det mulig å identifisere generelle prinsipper som syntes å ligge under de robuste institusjonene. *De åtte identifiserte prinsippene (faktorene) var de som ble funnet for de fleste robuste institusjoner, mens de manglet i systemer som det gikk dårlig med.* Prinsippene har inspirert et stort antall videre studier og er ansett som særlig velegnede for studier av mindre og homogene systemer. Vi regner følgelig med at det passer fint for analyse av Trollheimen Sijte med omgivelser.

3.2.2 Bærekraftighetsindikatorer

I forbindelse med implementeringen av ny Reindriftslov av 15.juni 2007 nedsatte LMD en arbeidsgruppe i januar 2008, sammensatt med representanter fra reindriftnæringen, forskning og forvaltning som utviklet forslag til kriterier til bruk i prosessen med fastsetting av økologisk bærekraftig reintall.

⁴ I betydningen ressursbrukernes

Arbeidsgruppen fikk følgende mandat:

”I henhold til den nye loven gis reindriften nå selv et ansvar for fastsettelse av øvre reintall i forbindelse med utforming av distriktets bruksregler. Bruksreglene skal sikre en økologisk bærekraftig utnyttning av beiteressursene. Distriktsstyret skal på selvstendig grunnlag gjøre rede for de drifts- og beitemessige vurderinger som ligger til grunn for det fastsatte reintallet. Distriktsstyrets vedtak sendes til endelig stadfesting og godkjenning i Reindriftsstyret. Arbeidsgruppen bes komme med forslag på kriterier/indikatorer som skal bidra til en god og effektiv ressursforvaltning. Kriteriene/indikatorene skal fungere som en veiledende momentliste og et korrektiv for distriktsstyrene og myndighetene i forbindelse med fastsetting av reintall. Det må presiseres at kriteriene/indikatorene ikke skal være en ny metode for fastsetting av reintall fra myndighetenes side.”

Arbeidsgruppens hovedkonklusjon var at reinens kondisjon er den beste indikator på om et reintall er tilpasset ressursgrunnet. De foreslo derfor kriterier knyttet til reinens kondisjon for å angi hva som indikerer et økologisk tilpasset reintall for distriktene og at også reindriften mer kvalitative vurderinger av reinens kondisjon skal brukes som supplerende indikatorer. Etter høringsrunde er det utarbeidet en veileder til bruk for næringen og myndighetene i forbindelse med fastsetting av reintallet for det enkelte distrikt.

På bakgrunn av arbeidsgruppens rapport ble det utarbeidet ”Veileder for fastsetting av økologisk bærekraftig reintall” utgitt i desember 2008 (LMD, 2008). I henhold til veilederen skal følgende inngå i vurderingen ved fastsettelse av et økologisk bærekraftig reintall:

- Arealet av de ulike årstidsbeitene.
- En redegjørelse av beitenes tilstand og de driftsmessige forhold.
- Gjennomsnittlige slaktevekter for de ulike alders- og kjønns kategorier. Levende vekter kan brukes ved behov.
- Kjøttavkastning, kilo kjøtt produsert per rein i vårflokk.
- Stabilitet i kalveproduksjon, andel kalv ved fot på høsten.
- Tidligere erfaringer med reintall som har vist seg å gi gode vekter, god kjøttavkastning og god kalvetilgang, kan brukes ved behov.
- Andre reindriftsfaglige vurderinger av forventet kondisjon og tilstand i flokken.

Det vises også til at følgende normer bør oppnås ved et økologisk bærekraftig reintall:

- Gjennomsnittlige slaktevekter for
 - Kalv: 17 – 19 kg
 - Hortje: 25 – 27 kg
 - Simler: 27 – 29 kg
- Gjennomsnittlig kjøttavkastning: 8 – 9 kg per rein i vårflokk.
- Variasjon mellom år i kalveprosent om høsten: 10 – 15 %.

I argumentasjonen for reintallet og styringsorganenes vurdering av reintallet skal det videre skjeles til hvordan vekt og produksjon har vært i et 5 års perspektiv, og hvilken utvikling man forventer med det reintall som foreslås i utviklingen av reintallskriteriene i ”positiv eller negativ” retning. Etter at reintallet er fastsatt, skal utviklingen i normene følges i perioder på tre år og årlig variasjon skal synliggjøres i distriktets årsmeldinger slik at styringsorganene kan følge med på hvordan distriktet bidrar til å opprettholde eller nå økologisk bærekraftig resursforvaltning med det reintall som blir vedtatt.

Vi anser at det vi har skissert i dette kapittelet, danner et relevant grunnlag for å analysere forutsetningene for bærekraft i Trollheimenreindrifta.

I det følgende vil vi gi en kort oversikt over dagens driftsmessige situasjon som grunnlag for den videre bærekraftanalysen.

4. DAGENS SITUASJON

I det følgende vil vi presentere hvordan Trollheimen Sijte bruker arealene, legge fram noen nøkkeldata samt gi et innblikk i rettighets- og arealvernsituasjonen.

4.1 BRUKEN AV LANDET

Beskrivelsen som følger suppleres av driftsplankartet fra 1985, se vedlegg 2, og distriktets arealbrukskart (Knutsen, 2010), se vedlegg 3.

De sijteandeler i Trollheimen sijte som har vært i Igelfjell – Grefstadorrådet under vinteren flytter vanligvis fra Igelfjell - Grefstadorrådet i første halvdel av april måned. De er avhengige av å komme over Orkla før den blir flomstor.

Figur 2. Svømming av Orkla på våren. Bilde: www.trollheimen-sijte.no

Etter at Orkla er passert, får flokken som regel beite seg i eget tempo til kalvingslandet/vårlandet som ligger i Rinnhattenområdet. I år med gode forhold og ikke for mye forstyrrelser av mennesker og rovdyr vil storparten av flokken stoppe i dette området til fostringsflokkene samler seg. Noe rein kan reise over Folldalen til Snotaområdet, og noe kan også trykke sørøstover om vindretningen står fra den leia. Om dette skjer før kalving, blir denne tatt tilbake til Rinnhattenområdet av reineierne.

Figur 3. Fostringsflokk på vandring. Bilde: www.trollheimen-sijte.no

Etter at fostringsflokkene har samlet seg, reiser stordelen av flokken mot Skrika, Nerskogen, Skarvatnet og Gjevilvatnet hvor den søker den første grønningen i beitet etter hvert som denne skrider frem.

Etter at varmen kommer, trekker flokken inn i Tohatten, Storbekkhø og Halsbekkhø-området hvor det er relativt korte avstander mellom luftingsområder, rike beiter og områder hvor den kan finne ly ved kaldere værdrag (se vedlegg 1 om reinens behov for vertikale bevegelser på høgsommeren).

Figur 4. Rike sommerbeiter. Bilde: www.trollheimen-sijte.no

I første halvdel av juli samles flokken til merking av kalvene. Flokken samles og drives til kalvemerkingssanlegg som ligger på Skrikhø. Etter at merkingen er ferdig, slippes flokken tilbake mot Storlidalen hvor den som regel blir gående til spredningstiden kommer.

Figur 5. I kalvemerkingsgjerdet. Bilde: www.trollheimen-sijte.no.

I spredningstiden utnytter flokken stort sett hele Trollheimen med unntak av Okla/Storhornet, Resfjellet og Grythattenområdet. I denne perioden begynner deler av flokken å trykke mot Nerskogen og Grythattenområdet, og det legges derfor ned arbeid i å stoppe den fra å reise inn i Grythattenområdet.

I brunstperioden brukes også store deler av Trollheimen.

Etter at brunstperioden er over, samler stordelen av flokken seg i Grythattenområdet. Deler av flokken vil også samle seg i Kråkvasstindområdet og Rinnhattenområdet. Noe rein kan også gå spredt i andre deler av Trollheimen.

Slaktesesongen begynner som regel straks etter at brunsten er ferdig. I forbindelse med slakten benyttes gjerdeanlegget på Tælmyra og på Nerskogen.

Den del av produksjonsflokken som har gått i Rinnhattenområdet samt deler av flokken som har gått i Grythattenområdet, flyttes som regel tilbake til Rinnhattenområdet etter at uttak av slaktedyr er gjennomført.

I siste halvdel av desember eller i begynnelsen av januar samles flokken til etterslakt, telling, flytting/transport og eventuell skilling om noen sijteandeler skal være igjen i Trollheimen under vinteren. Denne arbeidsoppgjøret skjer på gjerdeanlegget på Nerskogen. Den rein som skal til Igelfjellet – Grefstadamrådet fraktes med transportbil og slippes ved Grovslett hvor den trekker opp den leia man kommer på våren til vinterbeiteområdet.

Figur 6. Til vinterbeite med transportbil. Bilde: www.trollheimen-sijte.no

Dersom noen sijteandeler blir igjen i Trollheimen med flokken under vinteren, avhenger flyttemåten (transportbil eller flytting etter bakken) fra Nerskogen av hvor de skal for å søke vinterbeite.

Figur 7. Utsikt sørfra til fine vinterbeiteland: Resfjellet (til venstre) og Igelfjellet (til høyre). Bilde: Inge E. Danielsen.

Figur 8. Utsikt fra Gjevilvasskammen mot Kråkvasstind. Bilde: Inge E. Danielsen.

Figur 9. Lavmarker sør for Grythatten. 08.05.2010. Bilde: Inge E. Danielsen.

Figur 10. På vinterbeite. Bilde: www.trollheimen-sijte.no

Siden Trollheimenloven ble innført, er det beitet to sesonger i Okla/ Storhornet av en sijteandel, tre sesonger i Resfjellområdet av en sijteandel og en sesong i Grythattenområdet av tre sijteandeler. Dette er unntakene. Hovedregelen er vinterbeiting i Igelfjellet – Grefstadjellområdet.

Figur11. Sein vinterbeite i furuskog. Bilde: www.trollheimen-sijte.no

4.2 PRODUKSJON OG ØKONOMI

I det følgende har vi sakset sentrale produksjonsdata fra siste utgave av ressursregnskapet (Reindriftsforvaltningen, 2010). Tabellene er gjengitt med originale nr. og er ikke tatt inn i vår rapporters nummerering av tabeller.

Tabell 12. Gjennomsnittlige slaktevekter for kalv i de siste 10 driftsårene, basert på data fra listeførte/registrerte slakteribedrifter.

REINBEITETDIS TRIKT	GJENNOMSNITTLIGE SLAKTEVEKTER KALV (kg)									
	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09
3 - Elgå	20,7	22,2	21,5	21,1	20,7	21,3	20,9	20,9	20,4	20,2
2 - Riasv/Hylling	22,0	23,1	22,1	22,4	21,1	21,7	21,6	21,7	22,5	22,0
1 - Essand	19,1	19,9	19,0	20,7	18,8	20,1	20,8	20,6	19,6	21,3
Trollheimen	22,8	23,7	23,2	24,2	23,7	23,2	23,7	23,8	23,1	24,2
SØR-TROND./HEDM.	20,9	20,3	20,3	21,4	19,6	20,0	21,5	21,5	21,1	21,8

Figur12. Fine slakt. Bilde: www.trollheimen-sijte.no

Tabell 10. Gjennomsnittlige slaktevekter for okser ein 1-2 år i de siste 10 driftsårene, basert på data fra listeførte/registrerte slakteribedrifter.

REINBEITEDIS TRIKT	GJENNOMSNITTLIGE SLAKTEVEKTER OKSE 1-2 ÅR (kg)									
	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09
3 - Elgå	33,8	32,5	32,5	30,8	32,0	30,3	32,9	30,7	29,5	31,1
2 - Riast/Hylling	32,7	35,0	34,3	34,2	32,6	32,2	33,8	33,9	33,6	33,4
1 - Essand	27,9	30,2	31,1	31,3	30,1	29,4	32,2	32,9	31,8	31,7
Trollheimen	36,1	36,3	37,3	37,4	37,5	36,1	37,2	35,2	35,4	36,9
S ØR-TRØND./HEDM.	31,4	33,6	31,1	33,6	32,5	32,0	33,5	33,4	32,6	33,1

Tabell 11. Gjennomsnittlige slaktevekter for simlerein over 2 år i de siste 10 driftsårene, basert på data fra listeførte/registrerte slakteribedrifter.

REINBEITEDIS TRIKT	GJENNOMSNITTLIGE SLAKTEVEKTER SIMLE > 2 ÅR (kg)									
	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09
3 - Elgå	32,2	33,8	34,3	32,2	33,7	31,5	33,8	34,0	31,9	34,1
2 - Riast/Hylling	33,6	34,8	33,4	34,7	33,9	33,5	35,8	35,7	34,5	33,9
1 - Essand	31,5	32,1	29,6	31,7	30,9	29,7	32,6	32,4	30,8	32,2
Trollheimen	35,1	36,0	34,8	34,6	35,4	32,0	35,0	34,4	33,3	35,5
S ØR-TRØND./HEDM.	32,5	33,6	29,6	33,3	33,1	31,8	34,4	33,8	32,4	33,4

Tabell 7. Totalt slakteuttak og slaktekvantum (inkludert privat salg og eget forbruk), prosentvis slakteuttak og produktivitet i driftsåret 2008/09. Prosentvis slakteuttak og produktivitet er beregnet i forhold til antall rein ved driftsårets start (korrigert reintall per 1. april 2008). Med produksjon per livrein menes slakteuttak og reintallsendring omregnet til kg per rein i vårflokk.

REINBEITEDIS TRIKT	TOTALT	TOTALT	SLAKTE-	SLUTTAK	PRODUKSJON	
	SLUTTAK	SLK VANTUM	PROSENT	pr. livrein	pr. livrein	
	(antall dyr)	(antall kg)	(% av vårflokk)	(kg/dyr)	(kg/dyr)	(kg/dyr)
	08/09	08/09	08/09	08/09	07/08	08/09 ¹
3 - Elgå	1 326	33 137	45 %	11,2	21,5	10,2
2 - Riast/Hylling ²	2 556	64 607	55 %	14,0	13,4	14,7
1 - Essand ²	2 092	53 433	47 %	12,1	13,6	11,6
Trollheimen	869	22 533	55 %	14,2	14,5	14,4
S ØR-TRØND./HEDM.	6 843	173 710	50 %	12,8	15,1	12,7

- 1 Siste års produktivitetstall er foreløpig da det dels er beregnet på grunnlag av ukorrigerede reintall.
- 2 Rein slaktet på D4-Femund er holdt utenfor beregninger for D2-Riast/Hylling og D1-Essand.

Tabell 5. Tap av kalver og voksne dyr i driftsåret 2008/09. Kalvetap er fordelt før og etter merking. Prosentvise kalvetap er beregnet i forhold til antall fødte kalver våren 2008, prosentvise tap av voksne dyr er beregnet i forhold til antall rein ved driftsårets start (korrigert reintall per 1. april 2008). Prosentvise totaltap er beregnet i forhold til summen av antall rein i vårflokk og antall fødte kalver våren 2008.

REINBEITEDISTRIKT	TAP AV KALVER			TAP AV VOKSNE DYR			SAMLET TAP	PROSENTVISE TAP		
	F.merk.	E.merk.	Totalt	Olse	Simle	Totalt		Kalv	Voksne	Totalt
3 - Elgå	279	241	520	52	255	307	827	25 %	10 %	16 %
2 - Riast/Hylling	381	222	603	31	111	142	745	18 %	3 %	9 %
1 - Essand	433	213	646	111	188	299	945	21 %	7 %	13 %
Trollheimen	241	46	287	11	48	59	346	24 %	4 %	12 %
SØR-TRØND/HEDM.	1 334	722	2 056	205	602	807	2 863	21 %	6 %	12 %

Tabell 6. Fordeling av tapsårsaker i driftsåret 2008/09.

REINBEITEDISTRIKT	TAP AV KALVER			TAP AV VOKSNE DYR		
	Fredet rovvilt	Annen kjent	Annen ukjent	Fredet rovvilt	Annen kjent	Annen ukjent
3 - Elgå	75 %	4 %	21 %	65 %	7 %	28 %
2 - Riast/Hylling	82 %	10 %	8 %	80 %	11 %	10 %
1 - Essand	89 %	2 %	9 %	88 %	5 %	6 %
Trollheimen	91 %	2 %	8 %	92 %	2 %	7 %
SØR-TRØND/HEDM.	83 %	5 %	12 %	78 %	7 %	15 %

Som man ser av dette utsnittet av statistikken er vekter og produksjon per rein i vårflokk meget høy i Trollheimen. *Slaktevektene ligger gjennom hele den siste tiårsperioden klart og konsekvent høyere enn de tre distriktene innenfor det samiske reindriftsområdet i Sør-Trøndelag/Hedmark.* Vi ser også at vektene for hele området ligger høgt over normene satt av arbeidsgruppa og referert under 3.2.2.

Tap av rein ligger på gjennomsnittet for reinbeiteområdet og noe under det som er landsgjennomsnittet.

Av tabellene kan man se at gjennomsnittlig slaktevekt for kalv i Trollheimen, det siste tiåret er over 23,5 kg. Dette er 13 % høyere enn gjennomsnittet for hele Sør – Trøndelag/Hedmark reindriftsområde. *Trollheimen er det distriktet som har høyest slakteuttak og produksjon pr. livrein innen den samiske reindriften i Sør Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde. Den samiske reindriften i Sør Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde er i sin tur den reindriften utenom tamreinlagene som har den høyeste og den mest stabile produksjonen over et lengre tidsrom.*

I og med at Trollheimen grenser mot villreinområder og dermed har bortimot de samme naturgitte betingelser som Knutshø og Snøhætta er det også interessant å undersøke hvilke vekter man har der.

I Knutshø som ligger sør- sørøst for Trollheimen er vekter for villreinområdet for perioden 2002 – 2009 følgende. Tallene er hentet fra NINAs nettsider.

Tabell 1. Slaktevekter Knutshø villreinområde. Kilde:www.nina.no

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
kalv	21.3kg	18.4kg	18.0kg	19.0kg	17.9kg	17.1kg	19.3kg	17.7kg
hortje	37.5kg	31.6kg	31.5kg	30.4kg	35.2kg	31.3kg	32.2kg	35.1kg
simle	36.2kg	34.8kg	33.6kg	35.2kg	34.7kg	34.7kg	36.1kg	35.0kg

I Snøhetta som ligger sørvest for Trollheimen, er vekter for samme tidsperiode følgende. Disse tallene er også hentet fra NINAs hjemmesider.

Tabell 2. Slaktevekter Snøhetta villreinområde. Kilde:www.nina.no

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
kalv	17.6kg	19.3kg	16.7kg	16.6kg	15.7kg	16.0kg	16.5kg	17.5kg
hortje	44.6kg	35.0kg	33.6kg	32.4kg	30.2kg	31.0kg	31.8kg	32.7kg
simle	34.7kg	36.8kg	33.1kg	34.5kg	33.4kg	34.7kg	33.7kg	35.4kg

For begge villreinområdene ser vi at kalvevektene er klart lavere enn for tamreindistriktene, mens vektene for de andre kategoriene ligger noe høyere.

Bakgrunnen for dette, er antagelig at det er ulike uttaksstrategier mellom tamreinområder og i områder hvor det er villrein. I reindriften søkes det som regel å ta ut de dyr som er minst egnet som produksjonsdyr, mens det under jakt er mest attraktivt for den enkelte jeger å sikre seg det dyret som gir mest kg kjøtt i sekken, selv om det etter hvert har blitt vanlig å stimulere til uttak av mindre dyr. I sammenligning av vekter mellom tamrein og villrein vil det derfor etter vår mening være *mest relevant å sammenligne kalvevekter* da det er grunn til å tro at det er i denne aldersgruppen uttaket av dyr er mest likt selv om det også her kan være ulikheter.

Ut fra disse forutsetningene om utvalgsstrategier tyder tallene på at *beitebelastningen i de to nærmeste villreinområdene er betydelig større enn den er for reindriften i Trollheimen.*

4.3 RETTSGRUNNLAG OG AREALVERN

4.3.1 *Rettsgrunnlag*

Siden Trollheimensamene tapte i Høyesterett i 1981, har de i utgangspunktet ikke formell beiterett på grunnlag av alders tids bruk i sine tradisjonelle beiteområder. I denne dommen la Høyesterett betydelig vekt på Lappekommisjonen av 1889s vurdering, mens samme domstol i sin plenumsdom av 2001 Selbudommen ikke fant å kunne legge samme kommisjons vurdering til grunn, og også la til grunn at reindriftas bruk måtte vurderes ut fra sine egne forutsetninger

Det er likevel ikke noe som tyder på at denne saken vil komme opp i rettssystemet igjen i overskuelig framtid. Ut fra dette er det fortsatt nødvendig med et langsiktig alternativt rettsgrunnlag.

Vi nevner dette fordi Høyesterettsdommen i Trollheimensaken bygde på en over ett hundre år gammel partisk vurdering i tråd med myndighetenes daværende politikk som gikk ut på å beskytte jordbruket på bekostning av reindrifta. Som kjent har rettsvesenet gjort tilsvarende i en rekke rettssaker i Rørosområdet på 1980 og 1990-tallet inntil den nevnte Selbudommen i 2001. Dagens politiske myndigheter har derfor meget utfordrende oppgaver i å etablere og vedlikeholde rimelige rammebetingelser for den sørligste sørsamiske reindrifta.

Ekspropriasjonen av beiterett gjelder et sammenhengende areal på brutto ca. 912 km² i Surnadal og Oppdal kommuner samt andre mindre for en periode på 60 år, dvs. til 2047. I tillegg ble det inngått minnelige leieavtaler med 20 års varighet for ca. 1474 km², tilsvarende ca. 60 % av det formelle driftsarealet (LD, 1987). Disse avtalene utløp 1.4. 2005, og er for de fleste vedkommende fornyet med nye 20 år til 1.4.2025, mens anslagsvis over halvparten⁵ av avtalene i Meldal kommune er oppsagt, se vedlegg 4. Til grunn for den endelige konsesjonen ligger en behandling av et forslag om revidert driftsplan (Reindriftsforvaltningen, 1999; Områdestyret 2001). Konsesjonen for driften gjelder til 2047, men er likevel avhengig av at det formelle rettsgrunnlaget er i orden. Fortsatt reindrift krever derfor at det umiddelbart inngås nye avtaler/ evt. eksproprieres arealer tilsvarende de oppsagte arealene i Meldal.

I tillegg kommer at departementet tok et av de aktuelle vinterbeiteområdene som driftsplanen av 1985 bygde på, Kråkvasstindområdet, ut av planen og dermed reduserte driftsgrunnlaget. Både reinbeitedistriktet og styret i reinbeiteforeningen bekrefter dessuten at inndelingen av beiteområdene i primær- og sekundærområder er kunstig, og at den er avhengig av at grunneiere er velvillig i forhold til overtredelser. Det samme gjelder til dels ytre avgrensing i noen områder.

For øvrig er det verdt å merke seg at selv om Trollheimenloven ble vedtatt i 1984, de minnelige avtalene i 1985, mens ekspropriasjonsvedtaket ble gjort i 1987, ble den endelige konsesjonen først tildelt i 2002 som følge av at skjønnsaken verserte 12 år i rettssystemet. Dette viser at prosessene som ligger til grunn er tidkrevende og

⁵ Vi har ikke beregninger av disse arealene.

omstendelige, og det er derfor et paradoks at fornyelsesprosesser nå er nødvendig få år etter at den endelige konsesjonen ble innvilget.

4.3.2 Arealvern

I en omfattende rapport som analyserer omfang av hyttebygging, konsekvenser for reindrifta samt plan- og saksbehandling i områder med samisk reindrift (Lie et al. 2006) kommer det fram at Trollheimen har en meget høy tetthet av fritidshytter og spesielt en omfattende nybygging av hytter siden slutten av 1990-tallet. Reineierne omtalte ifølge utreder Jan Olli (2006) utfordringene med hytter og hyttebygging slik:

”Den aller største utfordringen er inngrep i beiteområdene i form av hyttebygging. Det er et stort press fra kommunene om å anlegge hytteområder i beiteområdene, og flere av de aktuelle områdene er dalførere som skjærer gjennom området. Dette gjør at store områder kan bli uegnet som beiteområder fordi ferdsel til og fra områdene stenges for reinen. Hyttebygging har innvirkning langt utover det fysiske inngrepet da det er den økte ferdselen rundt hytteområdene som skaper vanskene. Dette er særlig alvorlig i kalvingstida da reinen trenger ro. Landskapsvernområdet hindrer hyttebygging i selve verneområdet, men hyttebygging like opptil grensa medfører større ferdsel inne i landskapsvernområdet. Kommunene synes ikke å ta hensyn til reindrifta i forbindelse med utlegging av områder til hyttefelt. Områdestyret har ved flere anledninger lagt inn innsigelse, og vunnet fram. Dette møtes av grunneierne med trusler om oppsigelse av leieavtalen. Dette oppleves som et psykisk press for reineierne” (Olli, 2006:11).

I følge Lie et al. (2006) er Trollheimen det samiske reinbeitedistriktet som har høyest hyttetetthet av alle⁶ med 1500 hytter pr. 1000 km². Tilveksten er også meget høy: 28 prosent av hyttebestanden i Trollheimen var fullført i løpet av de to siste tiårene og antallet fullførte hytter i treårsperioden 2003-05 var dobbelt så høg som i treårsperioden 1997-99. I den siste treårsperioden kom det 250 nye hytter per år (Lie et al. 2006).

Hytteutbyggingen skjer i hovedsak i form av store hyttefelt som det utarbeides reguleringsplaner for, som sikrer reindriftenæringen mulighet til å påvirke og begrense utbyggingen ved bruk av områdestyrets innsigelsesmyndighet. Olli (2006) refererer en oversikt fra Områdestyret for Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde som viser at det ble reist 8 innsigelser mot inngrep i form av hyttefelt i Trollheimen reinbeitedistrikt i perioden 1998-2005. De fleste av disse sakene gjaldt betydelige felt, hvor tall er angitt i størrelsesorden 120-250 hytter og enda større. Områdestyret fikk helt eller delvis medhold i de fleste av sakene (Olli, 2006).

Områdestyrets innsigelsespraksis har vakt reaksjoner på grunneierhold og kommunalt hold. Bl.a. skrev Meldal kommune i 2002 et brev til Miljø- og Landbruksdepartementene som blant annet tok opp forholdet mellom innsigelsesretten, at reindrifta i Trollheimen er unntatt fra reindriftslovens § 15 og Leieavtalens § 7 hvor det heter:

⁶ fulgt av Essand og Riast-Hylling som har vel 1100 hytter pr. 1000 km² på sommerbeitene og 950 på vinterbeitene.

”Avtalen medfører ikke innskrenkninger i grunneiers eller bruksberettigedes vanlige landbruksmessige utnytting av utmarksområder til andre formål enn reindrift”
(Leieavtale, 1985)

Kommunens brev ble fulgt opp av et møte på Berkåk i regi av Landbruksdepartementet. I et svarbrev fra Miljøverndepartementet (MD, 2003) påpekes kommunenes selvstendige ansvar for å ivareta reindriftnas behov på linje med øvrige arealinteresser og innsigelsesinstituttets funksjon som sikkerhetsventil. Departementet klargjør også at reindriftnas § 15 gjelder de privatrettslige forhold mellom grunneier og reindriftna, og at den ikke påvirker den offentligrettslige styring etter Plan- og bygningsloven (PBL), dvs. den berører ikke innsigelsesretten. Svarbrevet kommenterer ikke leieavtalens § 7 direkte, men det er uten videre klart at den heller ikke berører den offentligrettslige styring og innsigelsesretten etter PBL.

Vi konstaterer at her foreligger det underliggende interessekonflikter mellom reindrift og grunneiere som ikke var forutsett når gjeldende rammevilkår ble avklart for 25 år siden. Olli (2006) kommenterer det slik:

”Hyttebygging er en forholdsvis ny problemstilling for reindriftnæringen. Hyttebygging er ikke nevnt i forbindelse med leieavtalen, Trollheimenloven og ekspropriasjonsvedtaket. et tradisjonelle landbruket opplever nedgang i inntektene, og ser på hyttebygging som et mulig alternativ til å kompensere for tapte inntekter. Kommunene ser også på hyttefelt som kilder til inntekter og sysselsetning, og som en viktig del av satsingen på reiseliv. Det er derfor betydelige økonomiske interesser som presser fram hyttebygging i området”
(Olli, 2006:16).

Vi drøftet denne problemstillingen på vårt møte med Reinbeiteforeningens styre 31.5.2010. Vi som utredere og styremedlemmene var enige om at en del av problemet består i at *det er tilfeldig hvilke grunneiere som har arealer som er egnet/ attraktive for hyttebygging*. Man var også enige om at dersom det var etablerte *grunneiersamarbeid* for større områder hadde det vært bedre grunnlag for å finne løsninger som også ville være akseptable for reindriftnas interesser.

Som utredere ser vi at det ligger et visst potensial i grunneiersamarbeid framfor at enkeltgrunneiere fremmer individuelle utbyggingsplaner/prosjekter da dette kan bidra til en bedre kanalisering av utbyggingspresset, men det vi tror likevel ikke det vil være rimelig å forvente at det vil redusere presset.

Vi kan konstatere at etterspørselen etter fritidsboliger er stor, bl.a. som følge av god privatøkonomi blant betydelige grupper av befolkningen i byer og tettsteder. I tillegg kommer det forhold at det også stimuleres til dette som en del av den nye Landbruk Plusspolitikken. For vår del er vi kritiske til deler av denne politikken da den bidrar til å omdanne produktionslandskap til rekreasjonslandskap (Arnesen, 2008; Overvåg, 2009).

Over tid betyr dette omfattende irreversible endringer, som i tillegg til direkte naturinngrep og forstyrrelser også betyr at urbane rekreasjonsbrukere er i ferd med å etablere seg som en politisk maktfaktor i ulike lokalsamfunn (Riseth, 2005b). For reindrifta har dette omfattende negative konsekvenser, men man må også regne med at vilkårene for alle beitenæringer, bl.a. saueholdet, også svekkes over tid.

4.4 OPPSUMMERING

Reindrifta i Trollheimen er veldrevet og blant de mest produktive innenfor samisk reindrift. Hovedproblemet for denne reindrifta er de rammebetingelsene den opererer under. For det første er de for *usikre* og for det andre for *trange*.

Usikkerheten er knyttet til at man er bundet av en rettsavgjørelse tuftet på andre premisser enn dagens, og at de politiske og faglige myndigheter derfor har måttet etablere ett alternativt rettsgrunnlag. Dette har vært en krevende og langvarig prosess, og det viser seg at konfliktbildet som forelå når denne prosessen ble innledet for 25 år siden, er endret. Rekreasjonssamfunnets ekspansjon i utmarka utgjør en ny pressfaktor som svekker reindriftas posisjon i forhold til grunneierne.

Trangheten i rammebetingelsene skyldes både i forhold som man ikke var oppmerksom på ved utarbeidelsen av den opprinnelige driftsplanen, og at myndighetene fant å måtte inngå kompromisser i forhold til faglig optimale løsninger fordi det politiske handlingsrommet var for snevert.

Både inndelingen i primær- og sekundærområder, og til dels de ytre grensene for området, viser seg å være umulig å etterleve ut i fra reinens naturlige bruk av landskapet, særlig gjelder dette vertikale bevegelsesmønstre. Reintallet som er satt, er dessuten klart lavere enn både ressursgrunnlaget og det hensynet til et rimelig økonomisk utbytte tilsier.

Disse forholdene vil vi utdype nærmere i neste kapittel hvor vi analyserer bærekraftigheten i Trollheimenreindrifta som grunnlag for forslag til tiltak.

5. ANALYSE OG VURDERING

I dette kapitlet vil vi vurdere grunnlaget for reindrifta i Trollheimen i et bærekraftighetsperspektiv gjennom å sammenholde de registreringer vi har gjort (kap. 4) med de kriteriene vi har lagt til grunn (kap. 3). Vi gjennomfører dette i to trinn med først å se på hovedfaktorer i en bærekraftanalyse og dernest evaluere bærekraften nærmere gjennom konkret vurdering av flere faktorer.

5.1. BÆREKRAFTANALYSE

Som figur 1 illustrerer, er bærekraften i reindrifta avhengig av både kritiske enkeltfaktorer og balansen mellom produksjonssystemet og det institusjonelle systemet. På produksjonssystemsida står naturressursbasen, først og fremst vinterbeitene, sentralt. På den institusjonelle sida er de eksterne institusjonene det avgjørende.

5.1.1 Produksjonsgrunnlaget

Naturressursbasen for reindrifta i Trollheimen er fortsatt godt intakt. Vi anser at dette i stor grad kan tilskrives at reineierne har vært lojale til driftsplanen fra 1985 ved at de har holdt beitebelastningen nede..

Som vist i 4.2 er Trollheimenreindrifta meget produktiv med høye vekter. Sommerbeitekapasiteten i Trollheimen er vesentlig mye større enn det som er aktuell å utnytte av reindrifta og andre beitedyr. Det som evt. kan true bærekraften her er at utnyttningen til fritidsformål gjennom bl.a. hyttebygging blir for omfattende og at rovdyrproblematikken vokser. Som det framgår av 4.3.2 er belastningen av hytter både høyest i landet samt at den har ekspandert betydelig siden slutten av 1990-tallet.

Selv om beiteinventeringer (Holand, 1998; 2008) tyder på en viss beiteslitasje i deler av vinterbeiteområdet, anser vi at mer målrettet utnyttelse av den totale vinterbeitekapasiteten, gir grunnlag for en klar bærekraftig økning av det totale beitebelegget.

5.1.2 Institusjoner

Som det også er fokusert i mandatet, er dagens situasjon problematisk ved at leieavtalene for omtrent halvparten av arealene i Meldal er oppsagt (se også vedlegg 4). Foruten det konkrete problemet, som må løses, illustrerer dette også sårbarheten i det formelle rettsgrunnlaget for Trollheimenreindrifta. En bærekraftig reindrift forutsetter stabilitet og forutsigbarhet i de institusjonelle løsningene. Skal man oppnå dette, vil det være behov for å ta i bruk den institusjonelle endringskapasiteten (se figur 1) og finne og gjennomføre nye løsninger.

Det var nettopp dette som ble gjort på 1980-tallet da reindrifta i Trollheimen etter Høyesterettsdommen i 1981 ble fratatt beiteretten. Myndighetens prinsipielle grep med etablering av særegent rettsgrunnlag gjennom en egen lov, ekspropriasjon og leieavtaler (referert i kap.2) kunne tjent som forbilde i andre tilsvarende situasjoner, f.eks. i Härjedalen (se Riseth, 2005a). Det kan likevel stilles spørsmålsteget om denne løsningen var tilstrekkelig sett i et lengre perspektiv. Arkitektene bak løsningen forutså neppe det økte presset på utmarka til hytte og fritidsformål i de påfølgende tiårene og at

landbruksbegrepet har endret seg i takt med at etterspørselen etter hyttetomter har økt og at mange grunneiere etter hvert har blitt eiendomsforvaltere i stedet for aktive jord- og skogbrukere. *Det grunnleggende problemet er at grunneiernes oppsigelsesadgang bidrar til mangelfull stabilitet og forutsigbarhet for reindrifta.* Løsningen gir også grunneierne en sterk posisjon i forhold til reineierne og staten og legger grunnlag for prispress når konkurransen om og presset på arealene øker.

For å løse den akutte situasjonen i Meldal kan både forhandlinger med grunneierne (hvor man stiller i utsikt prisjusteringer) og ekspropriasjoner være aktuelle. I valg av strategi her vil vi peke på at det er viktig å ta hensyn til hva som kan være en bærekraftig institusjonell løsning. I valg mellom alternative løsninger vil vi peke på at ikke minst *tidsperspektivet* er viktig. Skal en ungdom satse på reindrift som levevei, må det være med sikkerhet for at dette er minst for vedkommendes egen yrkesaktive periode.

Det er problematisk at i det ”spillet om utmarka” som nå foregår i Trollheimen, er den grunnleggende formelle rettighetssituasjonen basert på bøndenes interesser slik de var et århundre tilbake. Dagens situasjon er i betydelig grad markedsstyrt med ressurssterke fritids- og rekreasjonsinteressene på offensiven, hvor individuelle grunneiere kan høste relativt kortsiktige gevinster, men hvor reindrifta spesielt, men også primærnæringene basert på fornybare naturressurser taper på lang sikt. Vi skal ikke foreta evalueringer av offentlig arealpolitikk på dette feltet, men vi vil likevel peke på at den i beste fall er motsetningsfull, all den stund både statlig vernepolitikk (Fjellteksten), landbrukspolitikk (Landbruk pluss) og kommunal næringspolitikk (tilrettelegging av hyttefelt) støtter opp om den utviklingen vi har beskrevet i 4.3.2. selv om Plan- og Bygningslovens innsigelsesinstitutt samtidig bidrar til å bremse/stoppe de mest problematiske utbyggingsplanene.

Dette har som effekt at myndighetene er kommet ”på bakfot” i forhold til den utviklingen som skjer. At bruk av innsigelsesinstituttet fra Områdestyret for reindrift i Sør – Trøndelag/Hedmark provoserer grunneiere og har krevd klargjøringer fra Miljøvernedepartementet, tyder på at det både på grunneier- og kommunalt hold er betydelige forventninger om å utnytte fritids- og rekreasjonsmarkedet og en viss frustrasjon over at reindriftssektoren kan stikke kjepper i hjulene for dette.

Selv om en bedre klargjøring av reindriftas rettigheter i Trollheimen nok kunne redusere omfanget av negative reaksjoner, møter reindrifta innenfor det samiske reinbeiteområdet mange steder til dels sterkere reaksjoner når det er klare interessekonflikter. Et dialogprosjekt som nylig er gjennomført i regi av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag⁷, kan eventuelt være en positiv faktor på dette feltet. Samlet sett er det nok ikke realistisk å tro at man skal unngå slike konflikter, men vi anser likevel at dersom myndighetene sørget for en styrking av reindriftas posisjon slik at den ble mer på linje med situasjonen innenfor det samiske reinbeiteområdet, ville man komme mer på offensiven og lettere kunne håndtere mulige konflikter.

⁷”Felles politikk for fjellområdene” 2006-2009.
<http://www.fylkesmannen.no/fagom.aspx?m=33195>
http://www.nrk.no/kanal/nrk_sami_radio/1.6756468

5.2 BÆREKRAFTEVALUERING

Vi vil her anvende designprinsippene og bærekraftighetsindikatorerne introdusert i kap. 3.2 i den grad de passer i forhold til de faktorer som vi anser som mest relevante.

5.2.1 Områdets avgrensning

Designprinsipp 1 angir at det bør være klare grenser for ressursen. Vi vil legge til grunn at ressursen er klart avgrenset gjennom landskapsformer og reinens naturlige tilpasning til landskapet i tid og rom (*Biologisk fundert yttergrenser*). I forhold til dette ser vi utfordringer i forhold til de formelle løsninger både i forhold til de områdets yttergrenser og inndelingen i primær- og sekundærområder. Vi vil tilrå at:

- (1)-*Områdets ytre avgrensning bør bringes i overensstemmelse med den faktiske bruken lagt til grunn i distriktets arealbrukskart (Knutsen, 2010), og at*
- (2)-*Inndelingen mellom primær- og sekundærområder bør avvikles eller omklassifiseres*

Begrunnelsene for begge disse tilrådingene henger sammen. Vi anser at begge disse begrensningene i driftsplanen av 1985 ikke *i tilstrekkelig grad har lagt til grunn reinens biologiske krav og det økologiske samspillet mellom rein, landskap, beitetilgang, værslag og andre faktorer.*

Driftsplanen bygger bl.a. på at kotene 600 m.o.h. og 800 m.o.h. danner begrensninger for hvor reinen primært og rettmessig skal kunne være. Vi anser disse forutsetningene som problematiske, og vi har derfor utarbeidet et eget vedlegg som gjennomgår hovedpunkter i dette samspillet gjennom reindriftsåret (se vedlegg 1). Vi fokuserer spesielt *perioder i løpet av reindriftsåret hvor vertikale bevegelser og da primært bevegelser ned fra alpin sone til skogssonene, dvs. passering av tregrense og skoggrense er biologisk nødvendig for reinen.*

Hovedsynspunktet er at reinens biologiske krav, særlig i barmarkstiden, forutsetter at dyrene må kunne bevege seg fritt opp og ned i terrenget for å søke beite eller ly etter som værslag og beitesesong skifter. En streng gjennomføring av nåværende bestemmelser om ytre avgrensning og primær/ sekundærområder ville skape betydelige, og unødige, utfordringer i den daglige drifta. Våre drøftinger med reinbeiteforeningen og reinbeitedistriktet tyder også på at grunneierne jevnt over ikke er spesielt opptatt av bokstavtro overholdelse av de formelle bestemmelsene på disse punktene. Vi er ikke kjent med at det er forekommet problemer eller konflikter når det gjelder dette. Ut fra dette anser vi at de beste grunner taler for vår tilråding på disse punktene.

Konkret anser vi at dette vil få betydning- særlig for følgende områder:

- Tanger i nordøst- nord for Sørlijfjellet-Skjerlifjellet
- Områder i Rennebu-nordøst for Granasjøen
- Kråkvasstindområdet
- Områder i lengst i vest (mot Todal og Sunndal).

Når det gjelder området mot Todal og Sunndal og kanskje særlig Kråkvasstindområdet, vil en sterkere bruk av disse føre til at potensielle brukerkonflikt mellom reindrifta og det tradisjonelle jordbruket spesielt på Nerskogen vil kunne minimaliseres ved at flokken aktivt gjetes/styres dit etter merking av kalvene var ferdig. Dette gjerne kombinert ved anlegging av merkeanlegg i eller ved Storlidalen. Flokken er jo der i den aktuelle tiden, og etter merking burde flokken styres inn i Kråkvasstindområdet. Om denne muligheten ble realisert, anser vi at det som meget sannsynlig at store deler av flokken ble ”borte” til etter brunstperioden, etter at den var tilvent denne områdebruken. Etter brunst kunne man også bruke dette anlegget til å ta ut slaktedyrr før flokken ble sluppet østover. En slik bruk av området ville også gi økte vekter ved at flokken får gå rolig, mindre driftsutgifter og øke biomassen på lav i de østlige delene av Trollheimen.

5.2.2 Reintall og beitebelegg

Designprinsipp 2 hos Ostrom (1990), se 3.2 angir at bruksreglene⁸ må være godt avstemt til lokale behov og betingelser, designprinsipp nr. 4 angir tilsvarende at myndighetene må respektere ressursbrukernes rett til å utvikle sine egne regler, mens prinsipp nr. 3 sier at de som blir berørt av reglene vanligvis må ha adgang til å delta i justering av reglene. I sum er dette økologi og selvstyre. Vi anser at prosedyren for fastlegging og etablering av bruksregler etter reindriftsloven av 2007 for første gang har gitt reindrifta et styringsredskap som er tilpasset begge disse hensynene.

Indikatorer og beitebelegg

De anbefalte indikatorene for økologisk bærekraftige reintall (LMD, 2008) åpner for å fastsette regionale normer for vekter og produksjon. Dette er imidlertid en relativt ny fagdebatt for de som ikke har deltatt i den, og i Sør-Trøndelag/Hedmark har foreløpig ikke Områdestyret vært rede til å fastsette regionale normer. En av oss (Danielsen) har foreslått 20,5 kg på kalv når det gjelder den dårligste del av kalvesegmentet for Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde og 12-13 kg i produksjon per rein i vårflokk⁹. Dette forslaget legger opp til en relativt streng norm og vi tillater oss derfor å legge det til grunn som en *stedfortredende norm* i mangel av en norm med offisiell status.

Siden det er de dårligste kalvene som blir slaktet, viser produksjonstallene referert i 4.2 at kalvevektene i gjennomsnitt ligger *betydelig over denne strenge normen*.

Produksjonen i vårflokk er også klart over normen.

En foreløpig vurdering ut fra produksjonstallene og indikatorene tyder på at det er rom for en klar økning av beitebelegget i Trollheimen.

Vinterbeiter

Siden reindrifta i Trollheimen er klart vinterbeitebegrenset, er det nødvendig med at en eventuell økning av beitebelegget bygger på en særskilt vurdering av vinterbeitene og

⁸ Oversettelse fra engelsk ”rules-in-use” fellesressursforskningslitteraturen, ikke direkte sammenheng med reindriftslovens begrep, men de ligger nært hverandre i betydning.

⁹ Dette forslaget ligger betydelig over landsnormen i LMD (2008), se 3.2.2.

vinterbeitesituasjonen. Lavførende vegetasjonstyper ble kartfestet i NIJOS ' vegetasjonskart¹⁰ (Rekdal, 1985) over selve Trollheimen¹¹. Den viktigste vegetasjonstypen for vinterbeite er lavhei som dekker 8,1 prosent av det kartlagte området og dekker 192,4 km².

Holand (1998; 2008) har på oppdrag av henholdsvis reindriftsagronomen og LMD befart vinterbeiteområder for å vurdere lavbeitenes tilstand i Trollheimen. Metodisk baserte han seg på å analysere gulskinnsrabber. Slike rabber er viktige på seinvinteren og har god tilgjengelighet på grunn av vindeksponering. Han la ut henholdsvis 19 og 18 storruter a 1*1 km. Innen hver av disse storrutene analyserte han fem tilfeldig valgte gulskinnsrabber og registrerte dekningsgrad og beittingsgrad av lavdekket.

I 1998 konkluderte Holand med at *Igelfjell/Grefstadjfjell kan være for hardt belasta vinters tid, og at beitene særlig er slitte i vest*. I 2008 fant Holand at for Igelfjell var beitetilstanden bedre enn for 10 år siden, særlig var østre deler av Igelfjell i god forfatning, mens Grefstadjellet er relativt hardt beita og i noe dårligere forfatning enn ved forrige undersøkelse.

Grythattområdet ble også undersøkt begge ganger. Mens de nordlige områdene var relativt hardt beita i 1998, gjaldt dette både de østre og nordre områdene i 2008.

I 2008-rapporten anbefalte Holand at *vinterbeitene i Igelfjell bør utnyttes i årene framover og at Grythattområdet burde få ro i noen år framover, særlig de vestre og nordlige områdene*.

Av Holands funn merket vi oss spesielt at *vestlige områder var mer slitte enn østlige*. Dette er spesielt interessant for Igelfjell/Grefstadjfjell. Holand hadde ikke drøftet sine resultater med reineierne, så vi valgte å forelegge dette for reineier Gustav Kant. Kant (pers. med. 2010) presenterte en tredelt forklaring:

- 1) *Flokken kom tidlig inn i området 10-15 første årene, fra oktober og utover, dvs. like etter slakting*
- 2) *Det hadde vært lite styrt beiting, dvs. flokken kunne i utgangspunktet trekke nok så fritt.*
- 3) *Grensene for området er et problem for å kunne utnytte området rasjonelt. Dette har gjort det nødvendig med et hardt regime, å vokte grensene godt. Det har medført at reinen er blitt presset vestover.*

Konsekvensen av disse forholdene er dermed at den totale belastningen på vinterbeitet er blitt noe større enn nødvendig med det reintallet som er, og at slitasjen er blitt relativt større på de vestlige områdene enn de østlige.

Når det gjelder Grythattområdet, så er slitasjen i dette området klart relatert til at det også brukes som høstområde. Beitetrykket omfatter også en betydelig sauebeiting.

¹⁰ Kartet er i målestokken 1:75000.

¹¹ Grefstadjell-Igelfjellområdet er ikke med.

Dette er også kommentert av Holand (2008) og våre egne (Danielsens) observasjoner på befaring i mai 2010 underbygger dette. Slitasjen gjelder dessuten bare deler av området. Figur 9 (se 4.1) viser også brukbare lavbeiter i deler av området.

Beitekapasitet

Til tross for de tegnene på slitasje på deler av vinterbeitet som Holands undersøkelser har påvist, vil vi trekke fram at undersøkelsene også viser at beitetilstanden i Igelfjellområdet har bedret seg i løpet av det siste tiåret. Registreringene påviser med andre ord to motstridende tendenser og på bakgrunn av registreringene alene er det ikke mulig å si hvilken av disse tendensene som har størst betydning for den totale beitekapasiteten. Som understreket av Holand et al. (2010), er det viktig å være oppmerksom på skalaeffekter i både tid og rom, og her er det klart at undersøkelsene bare kan være gyldige som effekter i en lokal skala. *For å kunne gjøre gyldige vurderinger av hvorvidt beitetrykket er bærekraftig*, må man, slik næringsutøvere/organisasjon, fagmyndigheter og økologer nå er omforent om; at *ta utgangspunkt i at dyrenes tilstand er den viktigste målestokken* for dette. Dette er manifestert gjennom de nye kriteriene for økologisk bærekraftig reintall (LMD, 2008). Med de registrerte høye vekter og den svært positive vektutvikling som er referert i kap. 4.2 taler de beste grunner for at det er grunnlag for en betydelig økning av beitebelastningen i Trollheimen.

Den slitasje på lavbeiter som er registrert, ser vi som utslag av at beitebelastningen, slik Kants forklaring viser, ikke er så godt styrt som ønskelig, og vi vil derfor legge vekt på at man finner bedre strategier for å ivareta dette.

Vi finner i tillegg grunn til å peke på at i forhold til den opprinnelige driftsplanen av 1985 ble, som også nevnt i 5.2.1 et av de forutsatte områdene, Kråkvasstindområdet, tatt ut av driftsplanen under konsesjonsbehandlingen. For å sikre vinterbeitekapasiteten ytterligere, vil vi tilrå at dette området tas inn igjen. Om nødvendig bør det eksproprieres.

5.2.3 Beitetider/beitebruk

Vi anbefaler lagt til grunn en forandring og sterkere styring av vinterbeitebruken basert på en todelt strategi:

- (1) Igelfjell/Grefstadjfjell bør fortsatt ha *hovedtyngden av vinterbeitebruken*, men det bør legges vekt på at å utsette innflyttingen til inn i mot jul eller først på nyåret og at man aktivt søker å utnytte de østlige og nordøstlige områdene sterkere i de perioder hvor det er mulig under oppholdet i området. Ved et driftsmønster hvor man legger opp til sen innflytting bør det være mulig å redusere antall dager i Igelfjell/Grefstadjfjellområdet ned mot 100-110 dager. Dette vil gi en betydelig reduksjon i antall reindøgn i området mot hva som vil være tilfellet ved en eventuell innflytting i oktober-november med 1600 rein, eller gi rom for et større antall rein enn 1600 uten at den totale belastning på området vil øke.
- (2) Selve Trollheimen bør utnyttes med *rotasjonsmessig bruk* av de forskjellige aktuelle vinterbeiteområdene av en eller to sijteandeler i de år hvor dette er mulig.

Ut fra det vi kan se vil dette være mulig stort sett hvert år fremover, om det ikke inntreffer ekstraordinære temperaturvariasjonen og/eller uvanlig mye nedbør i form av snø i området.

5.3 BÆREKRAFTVURDERING

I vår utlegning av bærekraftbegrepet foran i kapittel 3 har vi redegjort for at dette har tre dimensjoner, en økologisk, en økonomisk og en kulturell. Samtidig har vi også redegjort for at både produksjonsgrunnlaget og det institusjonelle systemet og samspeilet dem imellom, må være bærekraftige for å sikre bærekraft innen alle dimensjoner.

I vår evaluering i 5.2 har vi (med bakgrunn i 4.2) påvist at den økologiske bærekraften i Trollheimenreindrifta er god samtidig som vi i 5.1 (med bakgrunn i 4.3) har problematisert det institusjonelle grunnlaget, dvs. rammebetingelsene for denne reindrifta. I forhold til en total bærekraftvurdering ser vi to hovedutfordringer:

- (1) *Det totale tillatte reintallet er for lavt. Dette skaper problemer både for den økonomiske og den kulturelle bærekraften.*
- (2) *Rammebetingelsene er for usikre. Dette virker inn på alle dimensjoner av bærekraften.*

Vi skal i det følgende kommentere de tre dimensjonene av bærekraften før vi oppsummerer situasjonen som grunnlag for våre anbefalinger i siste kapittel.

5.3.1 Økologisk bærekraft

Vi har i 5.2 konkludert med at det bør være grunnlag for en klar økning av beitebelegget i Trollheimen. Vi skal utdype dette nærmere gjennom en videre analyse av utviklingen med hensyn på kalvevektene, se Tabell 3.

Tabell 3 Utviklingen av kalvevekter i Trollheimen. Kilde Ressursregnskapet.

Driftsår	Slaktevekt kalv	Driftsår	Slaktevekt kalv	Driftsår	Slaktevekt Kalv	Driftsår	Slaktevekt Kalv
1982/83	17,8kg	1987/88	19,9kg	1992/93	21,0kg	1997/98	19,3kg
1983/84	17,2kg	1988/89	19,8kg	1993/94	22,8kg	1998/99	mangler
1984/85	19,6kg	1989/90	21,8kg	1994/95	21,6kg	1999/00	22,8kg
1985/86	17,6kg	1990/91	22,2kg	1995/96	21,0kg	2000/01	23,7kg
1986/87	19,5kg	1991/92	21,8kg	1996/97	20,3kg	2001/02	23,2kg

Driftsår	Slaktevekt kalv	Driftsår	Slaktevekt Kalv				
2002/03	24,2kg	2008/09	24,2kg				
2003/04	23,7kg						
2004/05	23,2kd						
2005/06	23,7kg						
2006/07	23,8kg						

Tabellen viser at det vært en markant økning av kalvevektene innen Trollheimen fra 1982/83 og frem til driftsåret 2008/2009. I likhet med Reintallsgruppa som la frem forslag til reintallsindikatorer er vi enig i at *slaktevekter på kalv og da den letteste delen av kalvesegmentet* (de kalvene som normalt blir slaktet) *er en god indikator på hvordan tilstanden på sammenhengen mellom årstidsbeitene og kvaliteten på disse er.*

Vi skal dessuten merke oss at *den faktiske økningen av slaktevektene er enda større enn hva tabellen viser.* Det skyldes at det i løpet av denne perioden er innført varmvektstap på slakteskrottene og at skrottene trimmes sterkere i dag, enn det som var tilfellet i begynnelsen av perioden. Ved trimming av skroten blir bl.a. buklister og halspølse fjernet. Trekk for varmvektstap er i dag på 4 %. Det betyr at en slakteskrott som tidligere ble avregnet til 21 kg i dag blir avregnet til 20 kg.

Om man sammenligner gjennomsnittlige slaktevekter i driftsåret 1982/83 med slaktevekter i driftsåret 2008/09, er forskjellen på *6,4 kg uten korrigering* for trimming og varmvektstrekk, dvs. en økning på 36%. I sammenligning sett i 5 års perspektiver 1982/83-1986/87 og 2003/04 – 2008/09 blir forskjellen *5.38 kg uten korrigering* for trimming og varmvektstrekk, dvs. en økning på 29,3 %. Korrigerer vi for varmvektstapet blir økningen 34,5 %, dvs. mer enn en tredjedel.

Bakgrunnen for denne markante økningen i slaktevekter er nok sammensatt, men det god grunn til å anta at det i hovedsak er grunnet i at det er *overflod av gode beiter i området, og at sammensetning av beitene har bedret seg i denne tidsperioden.* Vi tenker da på at biomassen av lav har økt i de beiteområdene som ligger i Trollheimen og Grythattenområdet. Siden fordøyeligheten hos lav (70-80%) er klart høyere enn hos andre planter, og da fordøyeligheten på de fleste andre planter går ned utover sommeren (Danell og Nieminen, 1997), er det rimelig å forutsette at *økende innslag av lav i beitet på seinsommer/høst fører til kvalitativ forbedring av beitet.* I en helhetsvurdering ser det derfor ikke ut til at den registrerte slitasje på andre deler av lavbeitet har virket inn på dyrenes kondisjon og overlevelse.

Det som også er verdt å merke seg i denne sammenheng, er at det er god grunn til anta at graden av forstyrrelser av reinen i beitet har økt betydelig i store deler av Trollheimen, både på grunn av stor økning i rovdyrforekomstene og menneskelig virksomhet som følger av vekst i fritidsbebyggelsen i området. Om disse forstyrrelser av rein i beitet hadde vært fraværende, er det veldig mye som tyder på at vektøkningen mellom de periodene vi sammenligner ville vært enda større. Som anført bl.a. i 4.3 er det her truslene mot den langsiktige økologiske bærekraften ligger.

I tillegg til kalvevektene gjelder også at slaktevekter på voksen rein i Trollheimen (se 4.2) ligger også på topp både i reinbeiteområdet og likeså når det gjelder for landet for øvrig. Som vist i 4.2 ligger også gjennomsnittlige slaktevekter for Trollheimen betydelig over

landsnormen og også godt over hva som er foreslått som regional norm for reintallsindikatorer. Vektene på kalv ligger også svært høyt over hva som er gjennomsnittet for villreinområdene som ligger i umiddelbar nærhet til Trollheimen. Dette underbygger etter vår mening at det vil være forsvarlig å øke reintallet for Trollheimen vesentlig uten at det vil innebære noen fare for den økologiske bæreevnen for området.

Reintall (Beitebelegg)

I og med at situasjonen i Trollheimen er som den er, og tallenes tale er så entydig, er det etter vår mening *riktig å øke tillatt reintall i Trollheimen vesentlig.*

Hva som er maksimalt mulig å øke til uten at det vil medføre svekkelse av økologisk bærekraft for området i sin helhet, er det kun prøving som kan gi et eksakt svar på, men etter vårt beste skjønn vil det være tilrådelig å foreslå en *vårflokk på 2500 rein*. Dette under forutsetning av at det legges opp til et driftsmønster hvor det etterstrebtes å ta ut slakteuttaket så snart som mulig etter at brunstperioden er ferdig. Det må samtidig etterstrebtes å minimere bruk av de områdene som er mest lavbærende i den grad som er tilrådelig i forhold til ressursbruken.

Om reintallet blir økt til 2500 i vårflokk, må man forvente at slaktevektene vil gå noe ned. Ut fra vår vurdering ligger det ingen dramatik i det. Verken når det gjelder dyrehelse eller negativt endring i beitet. Det er en naturlig utvikling som bunner i at dyretetthet har innvirkning på roen under beiting, og at det enkelte dyr vil bruke litt mer energi i forsøk på å skaffe seg de beiteplantene som er mest attraktive.

Ut fra vår vurdering vil det ikke være noen fare så lenge som distriktet greier å holde gjennomsnittlig slaktevekter på kalv over 20 kg, men om slaktevektene over tid bikker under dette, bør reintallet på 2500 revurderes og eventuelt settes ned.

Landskapsvernområde

For Trollheimen sin del hvor store deler av området ligger innenfor det som utgjør Trollheimen landskapsvernområde, er det i hovedsak dette som legger skranker for utvikling og drift som ellers er naturlig for reindriften i andre områder. Det betyr for eksempel at distriktet må søke om dispensasjon fra forskriften for landskapsvernområdet hvert år for å kunne benytte helikopter ved inntak til kalvemerkning. Det blir også hevdet at dette har vært til hinder for etablering av enkle fellehusvære til bruk i forbindelse med reindriften og etablering av gjerder.

I mange andre områder er det tatt hensyn til reindriften bruk i verneforskriften. Vi er usikker på om det er arbeidet for at så skal være tilfelle innen Trollheimen landskapsvernområde. Hvis så ikke er gjort, vil vi sterkt anbefale at distriktet prioriterer å få frem behovet for anlegg og hytter samt behov for bruk av helikopter og andre motoriserte hjelpemidler i sine bruksregler samtidig som de går inn i en dialog med vernemyndigheten. Fra vår side kan vi ikke se at det kan være sterke grunner til at

reindrifta i Trollheimen ikke skal behandles på lik linje med reindrifta i andre verneområder.

Arealvern

Som vist i 4.3.2 og 5.1.2 foreligger det i ”spillet om utmarka” en interessekonflikt mellom på den ene sida reindrifta som primærnæring og på den andre sida de grunneierne som primært definerer seg som eiendomsforvaltere framfor primærnæringsutøvere og kommuner med forventninger om ny virksomhet og økt skatteinngang som følge av hyttebygging og rekreasjonsnæring. I noen grad vil styrking/ klargjøring av reindriftras rettigheter i forhold til lovverket være viktig, men vi mener at det i tillegg vil være behov for å etablere fora for dialog mellom reindrifta, grunneiere og kommuner.

Rammebetingelser og tidsperspektiv

Innledningsvis i dette delkapitlet hevder vi at rammebetingelsene er for usikre og at det virker inn på alle dimensjoner av bærekraften. Når det gjelder den økologiske bærekraften dreier dette seg om at *reindriftras posisjon reelt er svakere til å forsvare seg mot arealinngrep og forstyrrelser enn innen det samiske reinbeiteområdet.*

Et prinsipielt fullverdig alternativ til rettigheter tilsvarende det samiske reindriftsområdet ville vært evigvarende ekspropriasjon av hele driftsområdet. Vi erkjenner imidlertid at en slik løsning ligger langt utenfor dagens politiske mulighetsområde, og vil derfor ikke forfølge denne teoretiske muligheten videre.

Dagens konfliktmønster tilsier imidlertid at myndighetene gjør grep som sikrer stabilitet og forebygger spekulasjon. Ut fra at de er kritisk nødvendige for stabil og fortsatt drift anser vi at det er *for vinterbeiteområdene at det er mest relevant å vurdere ekspropriasjon.* Når det gjelder leieavtaler, vil vi peke på at en fordobling av varigheten i forhold til dagens avtaler¹² ville bety en merkbar forbedring av stabiliteten.

5.3.2 Økonomisk bærekraft

I dagens driftsplan av 1985 for Trollheimen er reintallet satt til 1600 rein i vårflokk. Det betyr at det innen vinterbeiteområdet Igelfjell-/Grefstadjellområdet gir rett til beite med inntil 1600 rein etter slakting, og innen Trollheimen med inntil 1600 rein med tillegg av kalver født i kalvingsperioden. I sak 22/94 i Reindrifstyret ble det vedtatt at antall driftsenhet (nå sjetandeler) i Trollheimen skal være 5 med et reintall med 320 på hver av sjetandelene. Vi anser som sagt at den begrensningen i reintall som ligger i dette for å være et problem for både den økonomiske og kulturelle bærekraften. Vi skal her drøfte den økonomiske bærekraften.

Vi har ikke tilgang til opplysninger om den økonomiske situasjonen for reindrifta i Trollheimen. Det er heller ikke mulig å bryte opp de økonomiske opplysninger som kommer frem i Totalregnskapet på distriktsnivå. Vi må derfor tilnærme oss dette temaet indirekte.

¹² 20 års varighet med 5 år automatisk forlengelse dersom oppsigelse ikke er gjort innen 2 år før utløp av avtalen

Rent allment gjelder at inntektene i reindrifta er i stor grad knyttet til antall rein per sijteandel og produksjon per rein. I tillegg kommer inntekter fra sekundærproduksjon og inntekter fra annet arbeid utenom reindrifta.

Som vi har redegjort for i 4.2 og 5.3.1, er produksjonen per rein og slaktevektene i Trollheimen svært gode. Reintallet per sijteandel ligger imidlertid vesentlig under det som er gjennomsnittet for Sør Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde, og det er derfor god grunn til å anta at gjennomsnittsinntekten blant sijteandelene i Trollheimen ligger godt under det som er gjennomsnittet for Sør Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde.

Det er heller ikke grunn til å tro at reieneierne i Trollheimen har mulighet til å hente inn vesentlige inntekter fra arbeid utenom reindrifta, i og med at mye av næringsvirksomheten i området har utgangspunkt i virksomhet som følger av primærproduksjon og da i hovedsak fra jordbruket. Det er også slik at det ofte vil være vanskelig, om ikke umulig å kombinere en "vanlig jobb" med reindrifta da det arbeidet som ofte vil være nødvendig i reindrifta ikke er forutsigbart til enhver tid. Det fordi at mye av det arbeidet som må utføres i reindrifta er styrt av vær og vind og av ekstern påvirkning som reieneierne ikke har kontroll over. Ofte vil det også være slik, at om reindriftsutøverne av forskjellige årsaker går inn i et arbeidsforhold som de ikke selv kan regulere i tid og rom, vil virke negativt inn på utøvelsen av reindrifta ved at det er reindrifta som vil bli forsømt når man blir nødt til å prioritere hva som skal gjøres.

Vi er også av den mening at det produksjonspotensialet av reinkjøtt som finnes i Trollheimen bør utnyttes ut fra et samfunnsperspektiv og at det også må legges vekt på det i denne settingen. I den sammenheng vil vi også minne om at en av intensjonene med igangsetting av arbeidet med ny landbruksmelding om mat og landbruk er å øke innenlands produksjon av matvarer.

I sammenlikning med reindrifta i Sør Trøndelag/Hedmark kan det se ut som reindrifta i Trollheimen er mer avhengig av statlige tilskudd enn hva som er tilfelle for de øvrige distriktene. Det spesielle tilskuddet som gis til reieneierne i Trollheimen kompenserer likevel ikke det inntektsgapet mellom dette distriktet og reinbeiteområdet for øvrig. Selv om så hadde vært tilfelle, ville dette uansett vært en nest beste løsning, og vi vil derfor tilrå at rammebetingelsene endres slik at dette tilskuddet blir overflødig.

Reintall pr. sijte-andel

Vi vil anbefale at bruksreglene legger til grunn et økonomisk bærekraftig reintall pr. siidaandel, dvs. slik at tilskuddene for Trollheimen holdes på nivå med reindrifta for øvrig. Vi anser at et samlet reintall på 2500 rein gir godt rom for 5 sijte-andeler og grunnlag for fleksible løsninger ved generasjonsoverganger. Dette vil også kreve endringer i konsesjonsvilkårene slik at et høyere reintall kan legaliseres.

Infrastruktur

Når det gjelder vurderingen av bærekraften i reindrifta i Trollheimen, må man også se den i forhold til eventuelle mangler ved infrastrukturen i distriktet og om det ligger skranker på driften som ikke følger av Trollheimenloven. Manglende infrastruktur og skranker vil

som regel ha betydning for det økonomiske resultatet, men kan også i mange tilfeller ha betydning for økologisk og kulturelle bærekraft.

I delkapitlet om områdets avgrensning (5.2.1) viser vi til at en annen arrondering av området vil få positive følger for økonomi, konflikter mellom primærnæringer og husholdning av lavbærende områder.

I forbindelse med områdets avgrensning er det også vesentlig at man har en infrastruktur som gjør rasjonell drift mulig. Dette gjelder både gjerder og øvrige reindriftsanlegg som husvære til bruk i reindrifta. I tillegg til at det kan være store økonomiske gevinster å hente ved at dette er tilpasset området vil det også være økologiske og kulturelle gevinster å hente ved dette. Økologiske ved at man får en bedre mulighet til å husholdere beitene bedre og kulturelt ved at det gir familien bedre mulighet til å delta i drifta. Hva som er naturlig eller vurdert som best av de som disponerer området, kan også variere over tid. Det har å gjøre med at reinen er påvirkelig for endringer i sitt levested og at hovedtrekket i noen av årstidsbeitene går i sykluser. Reineierens vurderinger av strategier og disposisjonen er heller ikke statisk.

Rammebetingelser

Når det gjelder den økonomiske dimensjonen av bærekraften dreier usikkerhet seg om at det er negativt i forhold til hvor mye man kan tørre å satse på virksomheten. I tillegg dreier det seg også om at for å drive en økonomisk virksomhet bør det være mulig å drive en økologisk og økonomisk fornuftig drift, uten å være pålagt skranker som skyldes historiske forhold. Argumentene for et både sterkere og mer langsiktig regime gjelder tilsvarende som for den økologiske dimensjonen av bærekraft.

5.3.3 Kulturell bærekraft

Staten og reindriftssamene har i en årrekke beskrevet kulturell bærekraft som en av grunnpilarene i reindriftspolitikken, samtidig som det er vist til at det er vanskelig å beskrive og sette mål for kulturell bærekraft. I en Stortingsproposisjon om reindriftsavtalen legges det til grunn at:

”Sikring av næringens økonomiske grunnlag blir i en slik sammenheng en nødvendig forutsetning for kulturell bærekraft. Næringen har stor betydning for opprettholdelse og utvikling av levende samiske samfunn – økonomisk, sosialt og kulturelt” (St.prp. nr 76 – (2008-2009):4).

Ovenfor sier vi også bortimot det samme ved at vi viser til at det er den kulturelle bærekraften som er vanskeligst å operasjonalisere, men at denne dimensjonen i det minste inkluderer tilknytning til den lokale tradisjonen, respekt for og verdisetting av reindriftssamenes nedarvede kunnskaper og problemløsningsstrategier samt opprettholdelse av reindrifta i et omfang som gir grunnlag for levende samiske lokal amfunn.

I våre samtaler med reindriftsutøverne i Trollheimen ble det fra deres side gitt uttrykk for at det reintallet som var gitt i konsesjonsbetingelsen var for lavt til at det

kunne gi rom for smidige generasjonsoverganger. Reintallet per sijteandel er så lavt at det ikke var noe å dele på mellom generasjonene. Det ble også gitt uttrykk for at de yngre som bidrog aktivt i utøvelsen av næringa ikke fikk det vederlag de fortjente da lønnsomheten i drifta ikke ga rom for lønn tilsvarende det arbeidet var verdt, og at noen av den grunn heller ikke kunne delta i den grad som ønskelig da de arbeidet utenfor distriktet.

Med bakgrunn i at reindriften er det materielle grunnlaget for sør samisk kultur i Trollheimen må man ta disse signalene på alvor. Det faktum at det kun er et fåtall familier som viderefører og opprettholder den sør samiske kulturen i dette området gjør at den er svært sårbar og at det derfor må legges til rette for at den må ha gode rammevilkår om den skal kunne overleve.

”Forgubbing” og liten medvirkning av yngre arbeidskraft vil over tid kunne skape konsekvenser som ikke er ønskelig i Trollheimen ved at det ikke er nok arbeidskraft i intensivperioder og at de som skal overta ikke får mulighet til å skaffe seg den kompetanse som er nødvendig før de selv overtar. Om så skjer, vil det få følger for den kulturelle bærekraften i distriktet. Det er også grunn til å tro at den vil bli ytterligere svekket ved at reindriften i Trollheimen driver under Trollheimenloven og at samfunnet rundt dem av den grunn er ekstra opptatt av måten reindriften utøves på.

I forhold til kulturell bærekraft er det også viktig at en gruppe, i dette tilfellet reieneierne i Trollheimen, har mulighet til å delta til verdiskapning på lik linje med samfunnsborgere for øvrig og at det ikke settes unaturlige skranker for hva de kan bidra med. I Trollheimen mener vi at dette er tilfellet i og med at reieneierne ikke kan utnytte det produksjonspotensialet de har mellom hendene til å produsere mer reinkjøtt.

For manges vedkommende vil en slik situasjon virke inn på selvrespekten og dermed svekke den kulturelle bærekraften både hos den enkelte og i gruppen. Vi påstår ikke at dette har skjedd i Trollheimen, men synes at dette også må vektlegges når de fremtidige rammebetingelsene for reindriften i Trollheimen skal fastsettes.

I 5.3.2 har vi kort vist til at sijteandelene i Trollheimen har et særtilskudd som skal kompensere for at de har et mildere reintall enn hva som er gjennomsnittet for Sør Trøndelag/ Hedmark reinbeiteområde. Tilskuddet er på 50 000 kr i året. Om man ser separat på den økonomiske situasjonen for sijteandelene kan det være mulig å kompensere bortfall av mulighet til produksjon på dette viset, men sett i forhold til bærekraftbegrepene og i dette tilfellet kulturell bærekraft vil vi hevde at dette er betenkelig. Det at reieneierne som tilhører en etnisk gruppe som er i et mindretall både lokalt og regionalt ikke gis mulighet til å utnytte det produksjonspotensialet de har mellom hendene og i stedet gis en kompensasjon for dette kan virke inn på tenkningen om reindriften i området. Om så er tilfelle, vil dette ha følger for kulturell bærekraft. Dette taler derfor både for et økt reintall totalt og et økt reintall pr. sijteenhet.

Rammebetingelser

Samene i Trollheimen har over et århundre bak seg hvor de har måttet slåss for å opprettholde sin næring og sin kultur. Trollheimenloven, forhandlinger og konsesjonsbehandling, betød i utgangspunktet at Staten tok på seg å sikre framtida for denne reindrifta. Både oppsigelsene av leieavtaler og det store og økte presset for utbygging av fritidsboliger viser at det fortsatt er betydelig usikkerhet omkring denne reindrifta. Det er derfor behov for en bedre sikring av rammebetingelsene, både gjennom at de blir mer romslige, at de fortrinnsvis blir uoppsigelige og at de i det minste bør bli mer langsiktige/ forutsigbare.

5.3.4 Oppsummering

Ut fra våre vurderinger i dette delkapitlet finner vi at følgende utfordringer må løses for å sikre at reindrifta i Trollheimen får så god bærekraft som mulig i både økologisk, økonomisk og kulturell henseende:

- 1) *Driftsområdets ytre avgrensning bør bringes i overensstemmelse med naturlige grenser som legger større vekt på reinens biologiske behov*
- 2) *Delingen mellom primær og sekundær områder bør avvikles*
- 3) *Rettsgrunnlaget bør sikres på en mer langsiktig og sikrere måte. Primært gjennom ekspropriasjon, spesielt av vinterbeiteområder, sekundært gjennom permanente/meget langsiktige avtaler*
- 4) *Arealvernet bør styrkes gjennom organisert regional dialog*
- 5) *Forholdet til etablert landskapsvernområde bør avklares til fordel for reindriftas interesser*
- 6) *Beitebelegget bør økes betydelig, helst til 2500 rein i vårflokk. Dette må forankres formelt i konsesjon og bruksregler*
- 7) *Vinterbeitebruken bør styres sterkere gjennom kortere beitesesong i Igelfjell/ Grefstadjellområdet og rotasjonsmessig bruk av selve Trollheimen*
- 8) *Infrastrukturen i Trollheimenreindrifta må styrkes.*

Vi vil utdype og konkretisere dette i kapittel 6.

6. KONKLUSJON, OPPSUMMERING OG ANBEFALINGER

De reindriftspolitiske målene i Norge bygger i hovedsak på St.meld. nr 28 (1991-1992) – En bærekraftig reindrift. De økonomiske virkemidlene fremgår av de årlige reindrifftsavtaler (Hovedavtale for reindrift St.prp. nr. 66 (1992 – 1993), mens de juridiske virkemiddelene er gitt i Lov om reindrift (reindrifftsloven) av 15. juni 2007 nr 40. Stortingsmeldinga om samepolitikken (St.meld. nr. 28, 2007-2008) understreker også at stabile rammebetingelser er en nødvendig forutsetning for å kunne skape trygghet og forutsigbarhet innenfor reindriftnæringa.

I Trollheimen avsa Høyesterett som tidligere nevnt i 1981 en dom som sa at reindrift i Trollheimen ikke hadde et selvstendig rettsgrunnlag. Reindriffta i Trollheimen driver derfor i dag med hjemmel i Lov om reindrift av 21. desember 1984 nr 101 (Trollheimen - loven) I medhold av denne er det inngått leieavtaler og fattet vedtak om ekspropriasjons av de områder hvor det ikke var mulig å få til leieavtaler. Det driftsmessige grunnlaget for reindriffta i området er revidert driftsplan (Reindrifftsforvaltningen, 1999; Områdestyret 2001)

I henhold til Trollheimen-loven og forarbeidene til loven, er det lagt til grunn at reindriffta i Trollheimen så langt som mulig skal tilpasses reindrifftsloven. Reindrifftsloven av i dag er fra 15. juni 2007. Hovedintensjonen i endring av loven er at den skal gi et bedre grunnlag for en hensiktsmessig intern organisering og forvaltning av reindrifften. Reindriftnæringen skal etter den nye loven, gjennom internt selvstyre, selv spille en aktiv rolle og ha ansvar for at reindrifften skal være bærekraftig.

Innføring av krav om bruksregler er den viktigste endringen i reindrifftsloven. I utarbeidelse av bruksreglene skal næringens tradisjonelle måte å drive på gjenspeiles i intern organisering og regulere interne forhold slik at dette sammen med økologisk tilpassning skal føre til at reindrifften forblir bærekraftig i et langsiktig perspektiv. Bruksreglene skal blant annet innholde egne bestemmelser som skal regulere beitebruk og reintall i reinbeitedistriktene.

Det er også god grunn til å forvente at man innen overskuelig framtid vil få ytterligere endringer av gjeldende reindrifftslov i og med at det foreligger forslag fra utvalg som har hatt i mandat å vurdere endringer i reindrifftsloven, men at disse prosessene ennå ikke er avsluttet (Samerettsutvalget 2 og Reindrifftslovutvalget). Hvilke konkrete endringer dette vil medføre i reindrifftsloven er det ikke mulig å ha noen mening om i dag, men det er grunn til å tro at det går i retning av bedring av reindrifftas vilkår og at det ytterligere vil bygge opp under bærekraftbegrepet. Sett i forhold til reindriffta i Trollheimen, vil det være vanskelig å unnlate at de samme retningslinjer skal gjelde for fremtidig reindrift der, selv om det vil kollidere med dagens Trollheimlov og de konsesjonsbestemmelser som gjelder for reindriffta i dag.

Ut fra dette og de argumenter vi har brukt for det vi legger i bærekraftbegrepet skal oppfylles, vil vi anbefale at følgende blir gjort for å styrke bærekrafta i reindriffta i Trollheimen:

(1) Konesesjonen for reindriften i Trollheimen, og i den grad det er nødvendig Trollheimenloven, bør endres slik at:

a) Konesesjonen må bli så langsiktig som juridisk mulig.

b) Beiteretten bør i så stor grad som mulig sikres med ekspropriasjon framfor leieavtaler. Dette er spesielt relevant for vinterbeiteområder, og da særlig i Igelfjell/Grefstadjellområdet. I den grad man velger leieavtaler, bør de være så langsiktige som juridisk mulig. Vi vil som et minimum antyde en forlengelse fra dagens 20 + 5 år til 40 + 10 år.

c) I den akutte situasjonen med oppsigelse av en stor andel av leieavtalene i Meldal kommune, tilrår vi primært at dette løses med ekspropriasjon. Dette både fordi det gjelder vinterbeiter reindriften er absolutt avhengig av og fordi det prinsipielt er en bedre og ryddigere løsning.

d) Området reindriften rettslig har til disposisjon bør utvides slik at det kommer i samsvar med reinens faktiske og naturlige bruk av området, og dermed legger forholdene til rette for en økologisk og rasjonell bruk av området (se vedlegg 3). Dette gjelder spesielt følgende områder: (1) tanger i nordøst- nord for Sørlifjellet-Skjerlifjellet, (2) områder i Rennebu-nordøst for Granasjøen, (3) Kråkvasstind-området og (4) områder i lengst i vest (mot Todal og Sunndal).

e) Skillet mellom primær- og sekundærområder bør avikles og distriktsgrensene bør følge naturlige grenser i terrenget.

f) Konesesjonen bør gjelde for inntil 2500 rein¹³ i vårflokk.

(2) Den til enhver tid gjeldende reindriftslov skal i størst mulig grad være styrende for utøving av reindriften i Trollheimen. Det innebærer på nåværende tidspunkt blant annet at bruksregler utarbeidet av distriktet og godkjent av Områdestyret for Sør-Trøndelag/Hedmark skal regulere beitebruk, beitetider, reintallsfordeling andre interne forhold i distriktet.

a) Under beitebruk bør det etter vår mening være en todelt vinterbeitestrategi som omfatter både Igelfjell/Grefstadjellområdet og selve Trollheimen.

b) Høyeste reintall for Trollheimen bør settes til 2500 rein i vårflokk. Reintallet stadfestes av Reindriftsstyret. Om Reindriftsstyret ønsker å etablere et overvåkingsprogram i utvalgte områder/distrikter bør Trollheimen være med på dette.

¹³ Om det senere skulle vise seg at det vil være reindriftsfaglig behov for å justere ned høyeste reintall fra 2500 bør ikke dette berøre konesesjonen, men behandles på vanlig måte av reindriftsmyndighetene etter reindriftslovens bestemmelser.

Utover disse overordnende prinsipielle forslagene har vi også noen mer praktiske anbefalinger, som også får en nærmere omtale:

3) Det bør etableres et infrastrukturprogram for reindrifta i Trollheimen med en særegen finansiering.

I utøvelsen av reindrift er det viktig at sijter/distrikter har en infrastruktur som er tilpasset det driftsmønster som er naturlig eller tillært for det området de har til disposisjon om man skal nå de mål man har satt seg. Hva som er naturlig eller vurdert som best av de som disponerer området, kan også variere over tid. Det har å gjøre med at reinen er påvirkelig for endringer i sitt levested og at hovedtrekket i noen av årstidsbeitene går i sykluser. Reineierne vurderer strategier og disposisjonen er heller ikke statisk.

Etter våre samtaler med reineierne i Trollheimen Sijte er vår vurdering at det er behov for opprustningen av infrastrukturen i distriktet. Det gjelder både anleggssiden og husvære til bruk under utøvelsen av reindrift. Når det gjelder anleggssiden virker det som om det kan være behov for flere anlegg eller eventuell flytting av både kalvemerkinganlegg og slakte-, telle- og transportanlegg til mer hensiktsmessige plasser. Dette avhenger naturligvis av hva som blir de fremtidige rammebetingelser for reindrifta i Trollheimen. Det er også et stort behov for husvære (felleshytter) på strategiske steder. I den sammenheng peker Storlidalen, Snotaområdet, Mellomfjellet og området sør – vest for Gjevillvasskammen seg ut. I et slikt program bør også eventuelle konfliktområder hvor det årlig blir sett på som et problem at rein kommer inn på dyrket mark, inngå.

4) Informasjonstiltak

Trollheimen Sijte har i samarbeid med Rennebu kommune, med støtte av de øvrige kommuner som de driver reindrift i, Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og Blilyst etablert en informasjonsside på internett. Mediaprofil på Berkåk har stått for den grafiske utformingen. Hensikten med siden er å kunne gi relevant informasjon om reindrifta i Trollheimen og at det skal være enkelt å nå reineierne av personer som har behov for å komme i kontakt med dem. Dette er godt tiltak som bør videreføres.

5) Dialog

Etablering av dialog/kontakt forum hvor reindrifta og andre som har interesser på de arealer som reindrifta bruker i kommuner som berøres av reindrifta innen Trollheimen. Initiativ til etablering av slike fora bør tas av den enkelte kommune.

Kommunen bør også delta aktivt i arbeidet i disse. Om dette ikke gjøres bør Fylkesmannen i Sør-Trøndelag medvirke til at så skjer. Om det formelle grunnlaget for store deler av reindrifta i Trollheimen fortsatt skal baseres på leie av reinbeite bør LMD som ansvarlig departement ta større ansvar for gjensidig kontakt med Trollheimen Sijte og utleiere ved at de eventuelt leder møtene.

I tillegg bør Fylkesmannen ta initiativ til at forholdet til etablert landskapsvernområde avklares til fordel for reindriftas interesser

7. REFERANSER

- Arnesen, Tor. 2008. "[Recreational home agglomerations in rural areas in Norway as emerging economic and political space.](#)" In Moss, Laurence, A.G., Rosella S. Glorioso and Amy Krause (eds) "Understanding and Managing Amenity-led Migration in Mountain Regions." Proceedings of the Mountain Culture at the Banff Centre conference held May 15. - 19 2008, p 93 -102 . Brundtlandkommisjonen. 1987. Vår Felles Framtid.
- Danell, Öje og Mauri Nieminen. 1997. "Reinen og beitet". I: Warenberg, Kristina, Öje Danell, Eldar Gaare og Mauri Nieminen. *Flora i reinbeiteland*. NOR.Landbruksforlaget, 19-30.
- Gaukstad, Even. 1982. Samisk reindrift i Trollheimen 1880-1990. Magistergradsavhandling i etnologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Holand, Øystein. 1998. Vurdering av vinterbeitene i Trollheimen. Rapport utarbeidet på grunnlag av befaring 17.-22.august 1998. 16.10.98. Ås: IHF, NLH.
- Holand, Øystein. 2003. Reindrift- samisk næring i brytning mellom tradisjon og produksjon. Oslo: Gan.
- Holand, Øystein. 2008. Vurdering av vinterbeitene i Trollheimen. Rapport utarbeidet på grunnlag av befaring 4.-9.august 2008. 15.09.08. Ås: IHF, UMB.
- Holand, Øystein, Anders Aa. Ims & Robert B. Weladji. 2010. Scale-dependent effects of summer density on autumn mass in reindeer, *Rangifer* 30 (1): 15-29.
- Joks, Solveig, Ole Henrik Magga, Svein D. Mathiesen og Isak Mathis Henriksen. 2006. Reintallet i Vest-Finnmark Forskningsbasert vurdering av prosessen rundt fastsettelse av høyeste reintall i Vest-Finnmark. Kautokeino: Samisk Høgskole.
- Klein, David R. 1990. Variation in quality of caribou and reindeer forage plants associated with season, plant part, and phenology. *Rangifer Spec Issue* 3:123-130.
- Knutsen, Camilla. 2010. Trollheimen Sijte. Reindriftskart 1:170 000. 2 blad A3. Reindriftsforvaltningen. Røros.
- Labba, Niklas og Jan Åge Riseth. 2007. Reguleringsplan Tromsø Fritidspark, Breiviknes, Tromsø kommune Konsekvensutredning, deltema Reindrift. Rapport SF 11/2007, Norut AS.
- LD 1987. Vedtak om ekspropriasjon av rett til å utøve reindrift i Trollheimenområdet. Kgl. Res. av 26.6.1987.
- Leieavtale. 1985. Leieavtale for utøvelse av tamreindrift i Trollheimen og Igelfjell/Greftstadfjellområdet. Reindriftsloven. 2007. Lov om reindrift av 15.juni 2007 nr. 40. Oslo: Landbruksdepartementet.
- Lie, Ivar, Ingunn Vistnes og Christian Nellemann. 2006. Hyttebygging i reindriftsområder. Omfang av hyttebygging, konsekvenser for reindrift og plan- og saksbehandling i områder med samisk reindrift. Rapport 2006:5. Alta: Norut NIBR Finnmark. ISBN 82-7571-153-3.
- LMD. 2008. Veileder for fastsetting av økologisk bærekraftig reintall. Desember 2008. 10 s.
- MD. 2003. Reindrift i Trollheimen-området- om bruk av innsigelser etter plan og bygningsloven. Brev av 27.2. 2003.
- NRL. 1984. Samisk Reindrift i Trollheimen. *NRLs Informasjon. Ekstranr.* Tromsø
- Olli, Jan. 2006. Reindrift i Trollheimen. Utfordringer, muligheter og forslag til tiltak. Jaruma AS. Karasjok/Karášjohka.
- Områdestyret [for reindrift Sør-Trøndelag/Hedmark] 2001. Møtebok 22.02.01. Sak 43/01. Røros. Reindriftsforvaltningen.
- Ostrom, Elinor. 1990. Ostrom, E., 1990. *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Actions*. Cambridge, USA: Cambridge University Press.
- Ostrom, Elinor. 2005. *Understanding Institutional Diversity*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Ostrom, E., R. Gardner and J. Walker, 1994. *Rules, Games & Common-Pool Resources*. The University of Michigan Press. Ann Arbor.
- Overvåg, Kjell. 2009. Fra landskaps- til samfunnsendring. Utmark 1/2009. <http://www.utmark.org/>
- Reindriftsforvaltningen 1995-2010. Ressursregnskap. Alta: Reindriftsforvaltningen.
- Reindriftsforvaltningen [Sør-Trøndelag/Hedmark]. 1999. Reindriften i Trollheimen; Forslag til revidering av driftsplanen.

- Rekdal, Yngve. 1985. Vegetasjonskart. NIJOS.
- Riseth, Jan Åge. 2005 a. "So the last shall be first, and the first last"? Sámi Reindeer Management vs. other land users in Mid-Scandinavia. Chapter 3 in: Cant, G., J. Inns & A. Goodall. *Discourses and Silences: Indigenous Peoples, Risks and Resistance*. Department of Geography, University of Canterbury, Christchurch, New Zealand, 35-55.
- Riseth, Jan Åge. 2005 b. Nature protection and the colonial legacy - Sámi reindeer management versus urban recreation: the case of Junkerdal-Balvatn, Northern Norway. In: Tiina Peil and Michael Jones (eds) *Landscape, Law and Justice* Novus forlag, Oslo, 173-186.
- Riseth, Jan Åge. 2009a. Modernization and pasture degradation. A comparative study of two Sámi reindeer pasture regions in Norway 1960-1990. VDM Verlag. ISBN. 978-3-639-16485-5
- Riseth, Jan Åge. 2009b. Sámi modernitehta ja teorehtalaš boazodoalldiehtu: Refleksjuvna diehtočoahkkimiin [Samisk modernitet og teoretisk reindriftskunnskap: En refleksjon over kunnskapsmøter]. I: Keskitalo, Jan Henry, Kristine Nystad og Torunn Pettersen. *Sámi Oahpahus. Sámi Dutkan. Sámi Ásahus. Sámi allaskuvlla 20-jagi* [Samisk utdanning – samisk forskning – samisk institusjon. Samisk Høgskole – 20 år] Samisk Høgskole, 119-125.
- Riseth, Jan Åge og Arild Vatn. 2009. Modernization and pasture degradation. A comparative study of two Sámi reindeer pasture regions in Norway. *Land Economics* 85(1) February 2009: 87-106.
- Riseth, Jan Åge, Inge Even Danielsen og Bernt Johansen. 2010. Konsekvensutredning av reindriftsinteressene for nydyrking på eiendommene 115/6 Åsland og 116/1, Lyngen kommune. Norut Tromsø: Rapport nr 1/2010. Tromsø. ISBN 978-82-7492-224-2.
- Riseth, Jan Åge, Hans Tømmervik, Elina Helander-Renvall, Niklas Labba, Cecilia Johansson, Eirik Malnes, Jarle W. Bjerke, Christer Jonasson, Veijo Pohjola, Lars-Erik Sarri, Audhild Schanche, Terry V. Callaghan. 2011. "Sámi TEK as a Guide to Climate Change Science: Impacts of Snow, Ice and Reindeer Pasture". Akseptert artikkelmanuskript. *Polar Record*. Doi: 10.1017/S0032247410000434
- Ruong, Israel. 1964. Jåhkakaska sameby. Särtryck ur: *Svenska Landsmål och Svensk Folkliv*.
- Ruong, Israel 1982 [1969]. *Samerna i historien och nutiden*. Aldus Akademi. Stockholm: Bonnier Fakta.
- Sara, Mikkel Nils. 1999. Praktisk beitebruk—tradisjonelle kunnskaper. *Rangifer Report* 3, 93–101.
- Severinsen, Anne. 1979 a. Opprettelse av reinbeitedistrikt i Sør-Norge. Overgrep eller tilrettelegging? *Ottar* 116-17, 38-54.
- Severinsen, Anne. 1979 b. Glimt fra samenes historie i Trollheimen. *Ottar* 116-17, 55-61.
- Severinsen, Anne. 1979 c. Tamreinnæring eller villreinjakt i Trollheimen? *Ottar* 116-17, 62-69.
- Severinsen, Anne. 1980. Konflikt og maktbalanse. En sosiologisk analyse av konflikten mellom reineiere og grunneiere i Trollheimen, med vekt på lovgivningens funksjon. Hovedoppgave i sosiologi. Trondheim: Universitetet i Trondheim, Norges lærerhøgskole.
- Skarin, Anna, Öje Danell, Roger Bergström og Jon Moen. 2010. Reindeer movement patterns in alpine summer ranges. *Polar Biology*. Online First. 29 April 2010. DOI 10.1007/s00300-010-0815-y.
- Skjenneberg, Sven og Lars Slagsvold. 1968. Reindriften og dens naturgrunnlag. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skogland T (1980) Comparative summer feeding strategies of Arctic and Alpine *Rangifer*. *Journal of Animal Ecology* 49:81–98.
- Skum, Nils Nilsson. 1938. Same siita-Lappbyn. Acta Lapponica II. Stockholm: Nordiska Museet.
- St. meld. Nr. 28 (1991-92). En bærekraftig reindrift. Oslo: Landbruksdepartementet.
- St.prp. nr. 66 (1992-93). Hovedavtale for reindriften. Oslo: Landbruksdepartementet.
- St. meld. Nr. 28 (2007-08). Samepolitikken. Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.
- St.prp. nr. 76 (2008-2009) Om reindriftsavtalen 2009/2010 og om endringer i statsbudsjettet for 2009 m.m. Tiltråding fra Landbruks- og matdepartementet av 29. mai 2009, godkjent i statsråd samme dag. <http://www.regjeringen.no/pages/2197275/PDFS/STP200820090076000DDDPDFS.pdf>
- Svonni, Lars. 1983. Fjällrenskötselns årscykel sett ur en helhetsbedömning av markebehovet og hur olika orsakskedjor styr detta behov. Bilaga 1 i SOU 1983: 67. Rennäringsens ekonomi. Betänkande av rennäringskommittén, 251–266.

8. VEDLEGG

Vedlegg 1-Rein, landskap og vertikale bevegelser

Reindriftssamene har omfattende kunnskaper om reinens natur og hvordan ulike faktorer påvirker dens tilpasning til landskapet i tid og rom. For reindriften i Trollheimen er temaet viktig for å forstå noen kritiske beskrankninger i det reindriftsfaglige grunnlaget for driftsplanen av 1985. Driftsplanen bygger bl.a. på at kotene 600 m.o.h. og 800 m.o.h. danner begrensninger for hvor reinen primært og rettmessig skal kunne være. For å ha grunnlag for å problematisere disse forutsetningene, skal vi i det følgende gi en kort introduksjon til *perioder i løpet av reindriftsåret hvor vertikale bevegelser og da primært bevegelser ned fra alpin sone til skogssonene, dvs. passering av tregrense og skoggrense er biologisk nødvendig for reinen.*

Reindriftssamene har omfattende kunnskaper om dette temaet. En del av dette er nedtegnet (Skum 1938, Ruong 1964) og gjort tilgjengelig i lærebøker (Skjenneberg og Slagsvold 1968, Holand 2003) foredragsmanus (Sara 1999) og andre populære (Ruong 1982) eller faglige framstillinger (Svonni 1983, Joks et al 2006). Det finnes også vitenskapelig litteratur (Skarin et al. 2010) som dekker deler av temaet.

Hele Barmarksesongen

Skarin et al. (2010) har gjennomført en studie hvor posisjonene til 48 simler, fra 2 samebyer i Sverige, påmontert GPS-halsbånd, ble logget hver time gjennom hele barmarkstiden. Simler ble valgt fordi de utgjør størsteparten av flokken og også i størst grad holder seg i flokken. Denne studien tok imidlertid sikte på å kartlegge dyrenes totale bevegelse, og ikke primært den vertikale bevegelsen. Det er imidlertid verdt å merke seg at dyrene totalt sett har en meget stor bevegelse. Hvert dyr hadde, med betydelig variasjon mellom årstidene et gjennomsnittlig "hjemmeområde" (home range) på opptil flere hundre km² og en gjennomsnittlig bevegelse per time på flere hundre meter.

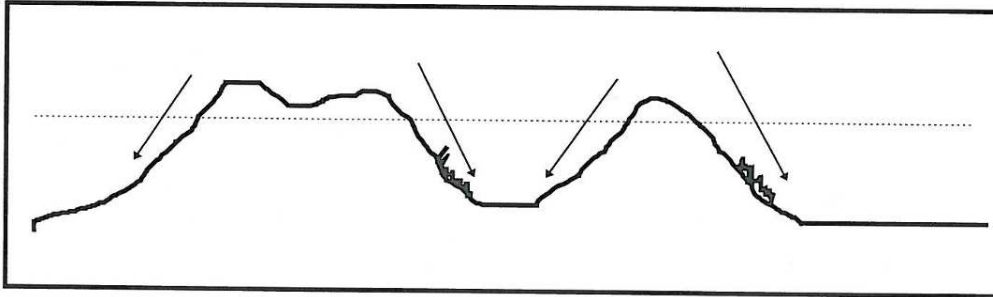
Vi skal følge sesongene i reindriftsåret og fokusere de fasene/fenomenene hvor vertikal bevegelse er kritisk. Vi begynner med våren.

(1) Vår: Barflekker (*bievlla*)

Når skaren eller vindpakka snø (*ceavvi*) blir så hard at det gjør graving i snøen umulig eller for energikrevende, trenger reinen områder hvor det er rikelig med barflekker. Det betyr som regel sørvendte områder, til dels myrer og knauser, men "*framför alt myrmarker och fjällslutningar, som ligger bra til för vind- och solexponering,* (Svonni 1983:67:256). Dvs. områder som er snøfattige på grunn av blåst (*biegga-gaikkuhagat*, Ruong 1982) eller områder der sola tar godt.

(2) Vårsommer: *Grønning* (rahttá)

”Med vårsommeren skjer det en beiteovergang fra lav til bladknopp og friske spirer. Dette betyr at reinen nå slipper seg nedover i terrenget” (Sara 1999:100), se også figur 13. Etter kalvinga i slutten av mai, er simlene relativt stasjonære de første ukene inntil kalvene blir sterke nok (Ruong 1982). Dette kommer også fram i Skarin et al. (2010) sine data.

Figur 13. Vårsommerens bevegelse nedover i terrenget for å nå grønne spirer (Sara 1999:100).

Det er vel kjent at reinen har stort behov for, og foretrekker, friske proteinrike spirer, og derfor følger ”våren i beitet”, gjennom hele sommeren, for å ivareta dette (Klein 1990, Skogland 1980). Grønningen starter normalt nedenfra og sprer seg opp gjennom vegetasjonssonene fra våren og ut gjennom sommeren. I områder med kystvendte sommerbeiter starter gjerne grønningen nede på strandflata, mens den i kontinentale områder starter i skogsonen; ofte på de myrene eller sørvendte koller som først er blitt snøbare. Bevegelsen i terrenget skjer dermed først nedover, som figuren viser, og deretter oppover.

(3) Høgsommer: *Røyting og lufting* (balggat¹⁴)

Når sommeren kommer på sitt høyeste er det flere fenomener; *røyting*, *insektplage* og *værlag*, som samvirker med dyrenes matsøk og påvirker reinens vertikale bevegelser. Røytingen setter inn omkring midtsommer og reinen blir da ekstra følsom for insekter; både brems og blodsugere som mygg og knott. I hårfellingstiden er reinen utsatt mens den nye pelsen vokser fram. Den har da økt følsomhet for insekter og sol, så vel som kraftig regn og kaldere vær. Det gjør at den har behov for å bevege seg opp og ned i terrenget alt etter hvordan værlaget er. Ruong (1982) benevner myggen som ”*lappens bästa dräng*” fordi den driver reinen opp fra skogen og opp på snaufjellet slik at gjeterne da kan samle flokken til kalvemerking.

På varme dager er reinen som regel høyt oppe i terrenget hvor den søker snøflekker (*jassat*), snøleier, Bretunger eller nuter (eller i fjæra i områder med kystbeiter (Riseth et al.2010)) for å unngå insektene og på dager med kaldere værlag lenger nede i terrenget.

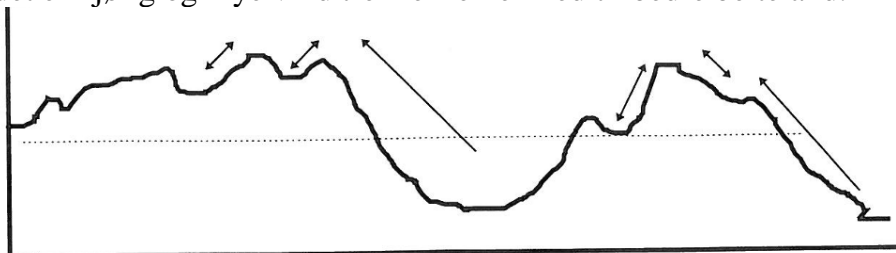
¹⁴ Se Joks et al. 2006

”Finnes det ikke snøflekker eller høyere nuter, vil reinen kunne spre seg og springe rundt eller søke ned i tett bjørkeskog. Den kan også stå ute i vann, elver og langs bekkedrag for å unngå bremsen” (Holand 2003:72).

Den kan også stille seg under trær på furumoer.

”Vid regn og tilfeldig svalka går reinen även ned till angränsande skogsområden, där det finns rikligst med föda och skydd mot oväde, men vänder upp till fjället igjen när värmen återvänder (Svonni 1983:67: 257).

I tillegg til bevegelser som følge av værtypen har reinen i varmt vær også en døgnsyklus hvor den om kvelden og mot natta trekker ned fra luftfjell og snøflekker ned til vegetasjonsrike lavere som *vuopmi* (skogbevokste daler) eller *vaggi* (fjelldaler)¹⁵. En prinsippskisse er gitt i figur 14. Skarin et al. (op. cit.) har påvist godt samsvar mellom reinens vertikale døgnbevegelser og de værtypene hvor de ulike insektene flyr. Dvs. når det er kjølig og mye vind trekker reinen ned til bedre beiteland.

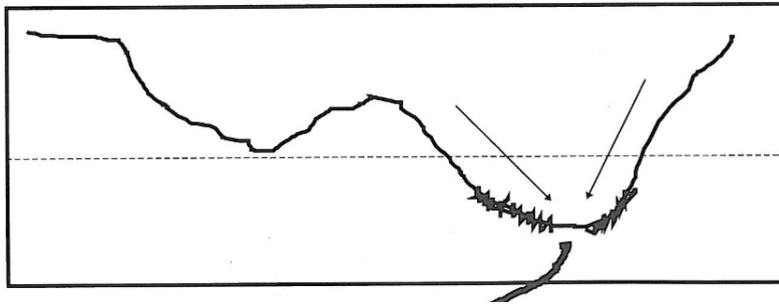
Figur 14. Reinens bevegelsesmønster på høgsommeren. Sara 1999:101

Skarin et al. (op.cit.) legger til grunn at høgsommeren varer fram til daglig middeltemperatur faller under 6 °C da dette er faller sammen med redusert insektaktivitet.

(4) Høstsommer: Spredningstid (sopp)

På høstsommeren er reinens beitevalg verken begrenset av insektplage eller snø, slik at den kan velge de mest foretrukne plantene. Hovedmønsteret er at reinen søker nedover i terrenget (se figur 15) hvor det er rikelig med beiteplanter, helst til skog og kratt vor den begynner å feie hornene. På seinsommeren og tidlig på høsten vil reinen søke etter sopp, og da vil den også streife mye omkring for å finne sopp, men soppmengden kan variere mye mellom ulike år. Reinen har da stort behov for fri bevegelse til og fra de (skogs)områdene hvor den kan finne sopp.

¹⁵ Se Labba og Riseth 2007

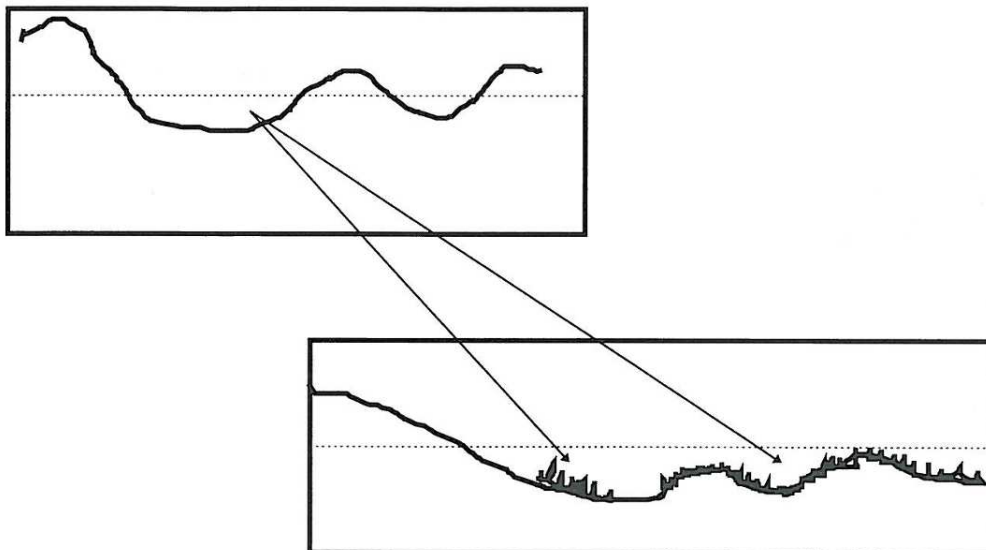

Figur 15. Reinens beitebevegelse på høstsommeren. Sara 1999:96

(5) Høsten: Visning/gulning og snøfall

Høsten tar til når gras- og urter begynner å visne og gulne mens markoverflata begynner å fryse til. Dette er betinget av lavere temperaturer og redusert næringstilførsel, starter i høyden og brer seg nedover i vegetasjonssonene. Dette gjør at mattilbudet er best lavt i terrenget. Våte vegetasjonstyper som myrer og myrdrag, har jevn næringstilførsel og spiller en stadig viktigere rolle utover høsten. Dette gjelder både underjordiske stengler og røtter av myrplanter og overjordiske deler av elvesnelle og vintergrønne planter som smyle, stivstarr og torvull (Holand 2003). Det første snøfallet kommer på høydedragene og vil også tvinge reinen ned i terrenget og forsterke tendensen til at reinen holder seg lavt i terrenget. Utover høsten vil, etter hvert som tilbudet på grøntbeite avtar, lav bli en stadig viktigere andel av reinens beiteopptak. Siden det er snøbart eller lite snø, er lavførende vegetasjons typer sårbare for hard beiting og tråkk:

”Marken, spesielt torra hedar, åsar och fjällnes torra sluttningar är specielt känsliga för slitage under tidig höst. Det är således mycket viktig at inte behöva hårdbeta fjällen under hösten” (Svonni 1983:69:259).

Figur 16. Reines beitebevegelse på høstvinteren (Sara 1999:98)

Oppsummering av høstsesongene

Sara (1999) oppsummerer som felles for høstsommer, høst og høstvinter at:

”Over hele denne tidsperioden er alt terreng i prinsippet åpent for rein til opphold og beite, men ut fra det følger at reinen velger områder med rikeligst beite og beiteplanter med størst næringsverdi....

Reinen følger generelt de laveste og tettest bevokste arealene ”...

Vinter

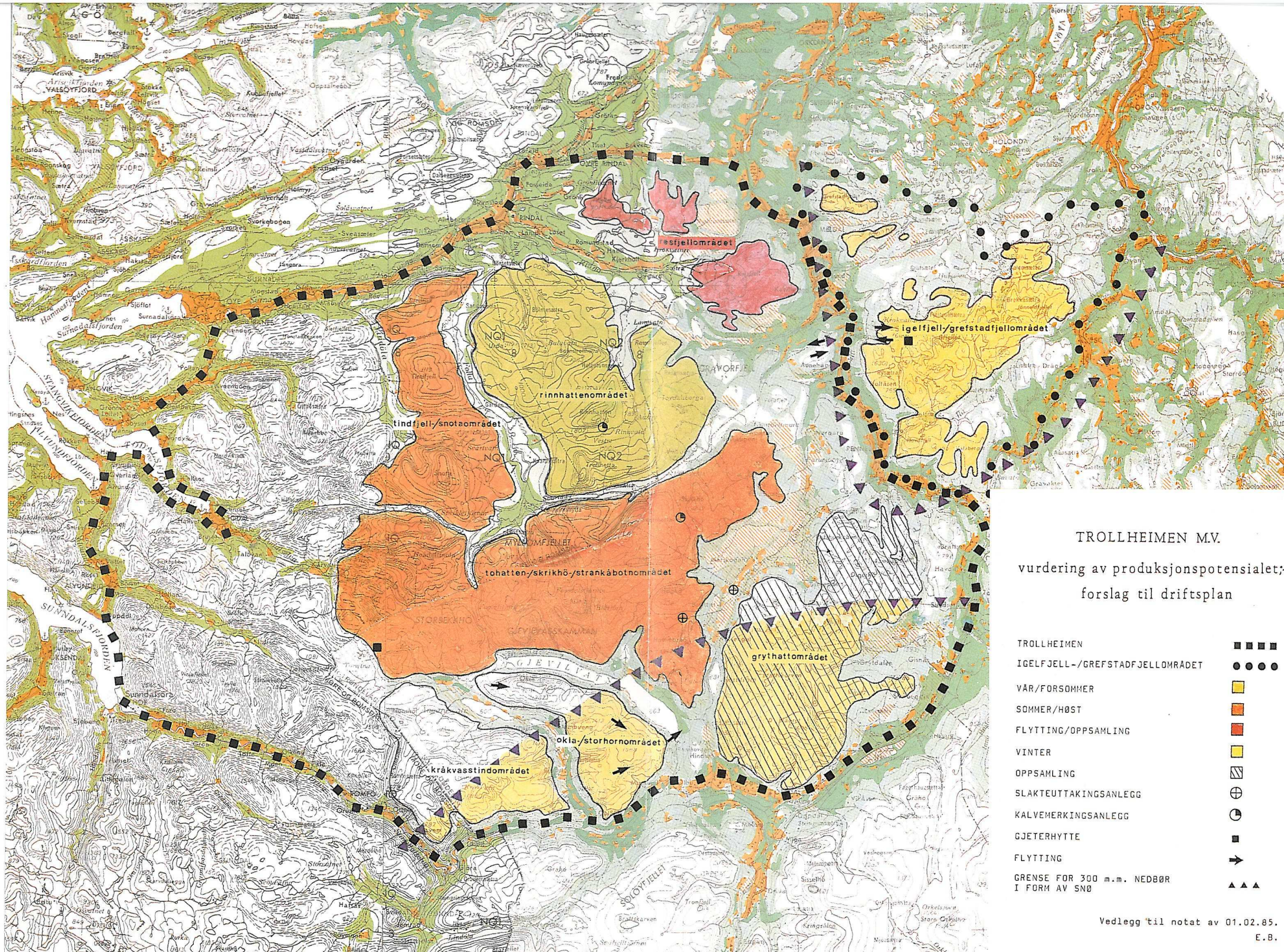
Når det gjelder vinteren er de vertikale mellom skogsland og snaufjell mindre aktuelle å kommentere enn tilfellet er for barmarkssesongene, men vi skal likevel nevne et par spesialtilfeller.

Ved mildvær om vinteren kan det bli barmark i lavlandet samtidig som det er vanskelige beiteforhold i fjellet. Dette kan føre til at reinen trekker ned for å finne beite. Det samme gjelder nå det kommer snø i høyden og om det er burt lenger nede. Reinen vil da søke beite i de bare områdene som er tilgjengelig.

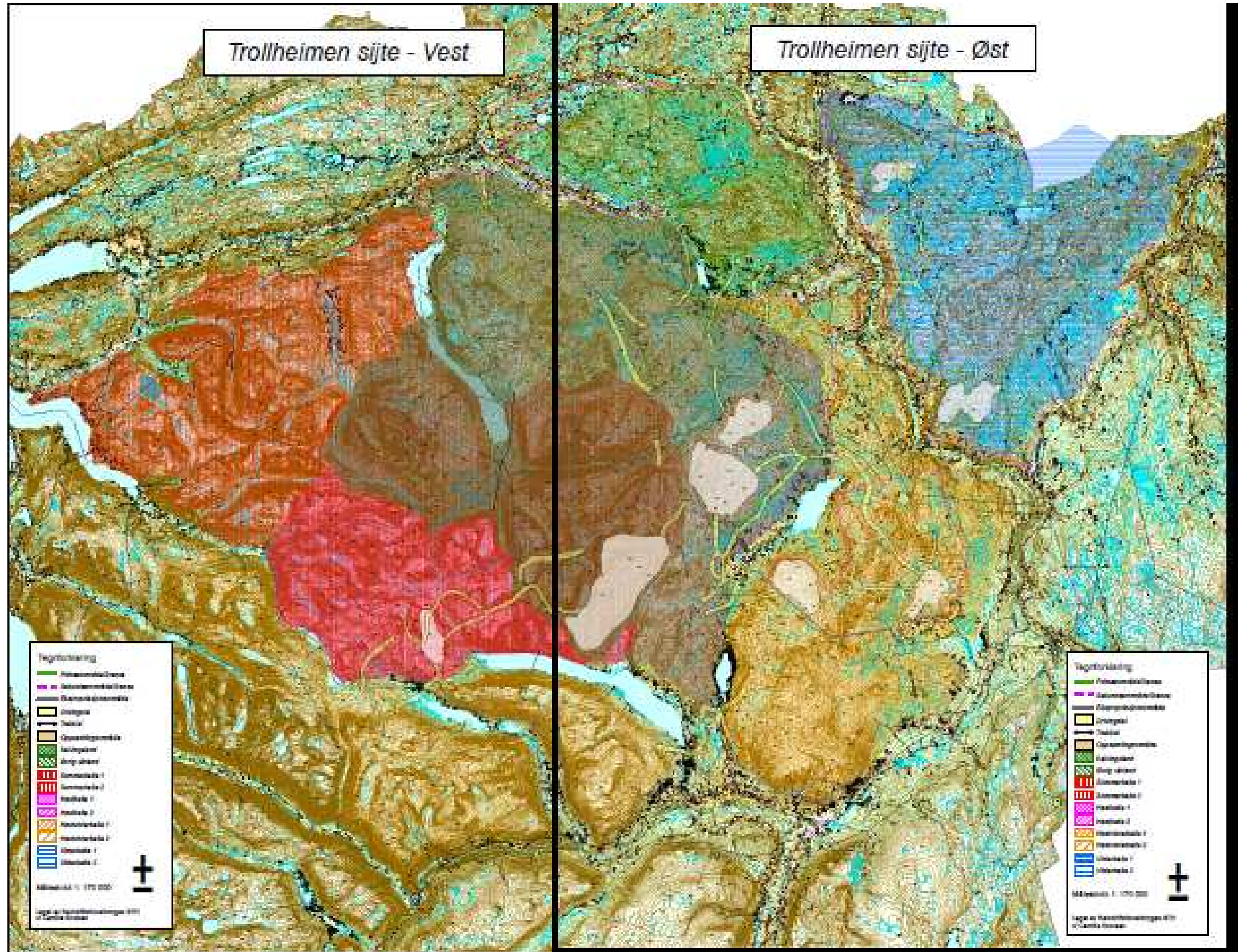
Mildvær kan også føre til en motsatt vertikal bevegelse da regn i lavere områder i fjellet kan komme som snø høyere opp og dermed gi muligheter til å finne beite i høyere områder hvor det fortsatt er tørt (se Riseth et al. 2011).

.

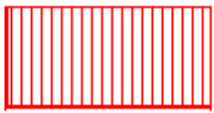
Vedlegg 2 Driftsplankart 1985.

Vedlegg 3- Reindriftskart (tegnforklaring neste side)

	Vårbeite 1: Kalvingsland og tidlig vårland. De deler av vårområdet som beites tidligst og hvor simleflokken oppholder seg i kalvings- og parringsperioden (perioden når båndet mellom kalven og simla bygges opp).
	Vårbeite 2: Okse-/ simlebeiteland og tidlig vårland. De deler av vårområdet som benyttes av okserein, fjorårskalver og simlerein som ikke skal kalve (Nordsamisk <i>luovvasat</i>). Hit trekker også simler med kalver senere på våren.

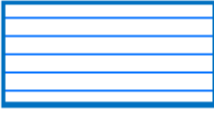
	Sommerbeite 1: Sentrale sommerbeiter, som regel over skoggrensa, der reinen oppholder seg midtsommers og får dekket sine behov for beite, ro, avkjøling og minst mulig insektplage innenfor korte avstander.
	Sommerbeite 2: Lavereliggende sommerland, Brukes i kjølige perioder, det vil si som oftest første og siste del av sommerperioden.

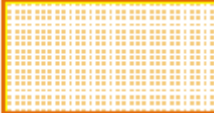
	Høstbeite 1: Parringsland, de deler av høstområdet der oksereinen samler simleflokkene til parring under brunsten.
	Høstbeite 2: Tidlig høstland. Partier der reinen bygger seg opp etter insektplagen og spres på leting etter sopp.

	Høstvinterbeite 2: Spredt brukte områder for samme periode som høstvinterbeite 1.
---	--

	Høstvinterbeite 1: Intensivt brukte områder, som ofte pakkes til med snø og blir utilgjengelige for reinen utover vinteren.
---	--

	Vinterbeite 1: Senvinterland, intensivt brukte områder som normalt er mest sikre mot store snømengder og nedising på midt- og senvinteren.
---	---

	Vinterbeite 2: Tidlig benyttede og ofte lavere beliggende vinterområder, som regel mindre intenst brukte.
---	--

	Oppsamlingsområde: Område med naturlige avgrensninger hvor reinen samles midlertidig under innsamling til flytting, kalvemerking, skilling eller slakt.
---	--

	Drivingslei: En lei eller trasé i terrenget der reinen drives mellom ulike årstidsbeiteområder.
---	--

	Trekkleier: Viktige naturlige trekk mellom beiteområder og forbi passasjer, der reinen trekker av seg selv, enten enkeltvis eller i flokk.
---	---

	Sperregjerde. Permanent gjerde som sperrer for rein, f.eks. mellom 2 reinbeitedistrikter, for å hindre sammenblanding.
---	---

	Midlertidig sperregjerde. Mobilt sperregjerde som settes opp ved behov.
---	--

	Kombinert gjerde (merke- og slaktegjerde). Gjerdeanlegg som brukes både ved merking og slaktning av rein.
---	--

	Beitehage. Et lukket gjerde der reinen samles/oppbevares i påvente av å taes in i et arbeidsgjerde.
---	--

	Fangearm. Ledegjerde ved inndriving av rein.
---	---

	Bro. Bro som er bygd for å kunne kjøre over en elv, vanligvis med 4-hjulung, ved utøvelse av reindrif.
---	---

	Reindriftsvei. Veg som er bygd for bruk under reindrif, f.eks. til reindriftsanlegg. Trenger ikke så høy standard. Også hovedkjørelei til/fra barmarksbeiter og reindriftsanlegg.
---	--

⊕	Merkegjerde. Gjerdeanlegg hvor det bare foretas merking av rein.
⊕	Skille/opplastingsgjerde for rein. Gjerdeanlegg som brukes til skilling av rein og opplasting av rein for transport til slakteri eller annet sted. Kan være i bruk flere ganger i året.
⊙	Kombinert gjerde (merke- og slaktegjerde). Gjerdeanlegg som brukes både ved merking og slaktning av rein.
△	Feltslakteanlegg. Gjerdeanlegg som brukes ved feltslaktning av rein.

○	Midlertidig arbeidsgjerde. Mobilt arbeidsgjerde som settes opp når det er behov for det. Oppføring kan skje uten formell tillatelse og gjerdet skal fjernes etter bruk.
●	Sesongbolig. Sesongbolig for reindriftsutøvere som benyttes deler av året.
■	Gjeterhytte. Hytte som benyttes av de som passer reinflokken og som er oppført i områder hvor reinen befinner seg over lengre tidsperioder.
▲	Mye brukt teltplass. Et sted som man årlig kommer til og hvor man bor en viss tid i telt/lavvo.
⊙	Gamme. Tradisjonell.
◇	Naust/lager. For oppbevaring av utstyr.

Vedlegg 4- Reinbeitearealer i Meldal kommune (arealer med oppsagte avtaler er skravert)

